Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетараш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера дена ● ШИНАРА, 27 НОЯБРЬ, 1984 ШУ. ● № 142 (7020). Мах 3 кап.

ТЕХНИКА КИЙЧА ХИЛИЙТА!

Юртбоахама техника 1985 шера кхашка дергдолча балхашта ший ханнахьеи тIехдикеи кийчъяра а цуйх эффективно пайда эцара а Шалински района агропромышленни комплекса механизатораша, инженерно-техническа болхлоша, колхозашеи предприятешеи тIанийца социалистически декхараш.

Шалински районе юртбоахама болхлоша, парте XXVI съезда, КПСС ЦК майски (1982 ш.) октябрьски (1984 ш.) Пленумий решенеш кхоачаш а еш, Сийлахь - боккхача Даймехка тIем тIа яьккхача Коталон 40 шу дизара баха ма боагIара панъабахар дукха шерра социалистически ях а йоаржаль, юртбоахама производство дIахо дегIайоалелга вIаштIехьдаьннхад.

Района боахамаша кхоачашьяьй паччахьалкхенна ялат, сом, шекара свеклаш, баьцадоараш, теваpаш дIадалара планаш, дикагIча хамашка дIадийнад гурахьа дув ялаташ, зиб аьха боелаш боахк. Болх дика вIаштIехьбаьнна дIаболабеннаб уж юртбоахама техники тоае а Iанна латтаргIолча дIоттае а.

Оаха, механизатораша, дика кхетаду, хьатIадоагIача шера хьувкъама лард гурахьеи Iайи йолла езийта. Цудукхьа района боахамашка Шалински Аргунски «Сельхозтехникашен» «Сельхозхимия» яхача объединенеи даькъа а лоацаш къаьстта уйла тIайохийт оаха кхашкара дерригa балхаш шоай ханнахьа йистедахара, гуйрани Iанн агрономически мероприятеш чакхъяхара. Шоай керттерчарех декхараш лоархI района механизатораша хIара трактор, комбайн, хIара юртбоахама машин техническа дикача хьал тIа хулийтилга, дикен ца йохаш, балха овсарле лаккагIа йолаш царга болх байтилга. Районе уж мероприятеш Iалашъю Iилманна ларда тIа вIаштIехьъьяка специализированни техническа гIулакхаш дара нерда методаш юкъейоалаяра, техника машиний коашка дIаотталь лоатталра механизатораш кийчбарцеи цар профессиональни говзал лакхъярцеи, прогрессивни технологи шерра юкъейоалаярца.

XI-гIа пятилетка чакхйоалача шера хьувгъама йоакхо а еш, шоай таронашца а хьежна, Шалински района совхозийн агропромышленни комплекса кхьча предприятейн механизаторашa, инженерно-техническа болхлоша шоацта укх тайпара социалистически декхараш тIаоц:

машинно - тракторни парк 1985 шера кхашка дергдолча балхашта ший ханнахьеи тIехдикеи кийчъе, техникана деш дола специализированни техническа гIулакхаш тоаде, машинаша болх беш йоакхха ха йIаьхлургйола гIулакх де, царна хапал хьалха списани ца яйта;

техника тоаечек 1985 шера кхашкарча балхашта из кийчъечеи къахьегам вIаштIехьбеккхареи цунах мах телареи подрядни форма юкъейоалае; техника кийчъяра цхьан деи, бетта, квартала задаяеш хIара подразделенега дIаккхачийта; ремонт еш йолча бригадайн звеньяйи коллективаша боахамий администраце договораш де а уж дизза кхоачашделга Iалашде а;

трактораш 1984 шера йиъллагIча квартале тоаяра план 20-гIа декабрь, хIаьта уж тоаяра гуйран-Iан план — 1985 шера 23 февраль хьатIаоттале кхоачашъе;

1985 шера 1 январь хьатIакхачале лаьттан балхаш деш ялаташ дIадуаши йола ерриге машинаш, догIаи хьисапе хий детта установкаш а насоси станцеш а, доакъар кийчдеча болх беча техникаx ах, ялат чуэзача комбайнех 60 процент тоаь а кийчъь а яккха;

1985 шера 1 апрель хьатIаккхачалехьа доакъар кийчдеча болх беш йола ерргa техника кийчъь йоаккхилга, 94 процентал кIезигагIа йоацаш грузовой автомобильни парка кхьйола транспортни средствааш кийча хулийтилга Iалашде;

1985 шера 15 апрель хьатIаккхачалехьа ялаташ чуэцe ерригa комбайнаш, ялат цIендy машинаши хIамаш чуэца кхьйола техникеи кийчъе;

хьаннкIаш чуэца комбайнаш 1985 шера 1 июнь хьатIакхачале тоаьш кийчъьш яха;

свеклаш чуэца комплексаш 1985 шера 1 август хьатIакхачале кийча хилийта:

машинаша тоаеш кхашка балхаш деш йола техника сеца латташ йоаккха ха лоацъяра Шалински Аргунски «Сельхозтехникашна» мелаш узлайи агрегатийн запас Iалашъе:

трактораш, автомобилаш, ялаташ чуэца комбайнаши кхьйола машинаши тIехдика тоаелга Iалашде; мастерийналадчикий специализированни звеньяша машинаштеи механизмаштеи техническа гIулакхаш дара система эргайоахаш тоае; 85 процентал кIезига йоаца машинно-тракторни парк гIулакхаш дара цу метода тIа яккха;

ремонт яра прогрессивни поточно - узловойи агрегатниш методаш шерра юкъейоалае, «Сельхозтехника» специализировани ремонтни предприятеех, Iилманеи хьалха латтача техниканеи карагIдьнарех пайда а эцаш;

дIакъайлача способагIа трактораша, комбайнашта, автомобилашта договорацеи машиндаьттайщеи заправка елга дизза Iалашде;

машинаши механизмаши дIаоттаь лоаттаяра машинни ковнийи майдаши дIахо хьалдаран кийчдаря тIерабль мероприятеи чакхьяха: ерригa техника ГОСТ-о дIадахараша хьежна дIаоттаь лоаттаелга вIаштIехьданкха:

кхашкара балхаш сихденача хана латтанца болх беча ерригача агрегаташа шин сменагIа болх белта Iалашде а цу гIулакха боахамашка вIашагIъехкача курсашка, лаьрхIа йолча училищашка, «Сельхозтехника» дешаракурсовой комбинате 250 механизатор кийчъе а;

1985 шера 60 процентал кIезигагIа боаца трактористаш - машинисташи шоферашта I—II класс йолаш хилийтар дукха механизаторий квалификаци лакхъе а яха из тестаци а е:

масс метте хьехамчала болам боаржабе, мастерий опыт къонача механизаторашка кхачийтар дукха из масс метте гIолла чакхдеаккхилга вIаштIехьдаккха, лерттIа болх баран салаIаран хиланза дарддоала хьалаш царна вIаштIехьдаха:

кхашкара балхаш кхоачашдеча метте бригадни подряда системах шерра пайда эца:

машинно - тракторни паркaх, оборудованех, транспортни средствaex пайда эцила тоаде, машиний балха овсарле 8—10 процент лакхъе, уж тоаярген царна техническа гIулакхаш дарген дIадодар 3 процент лохде;

хIамаш зехьа йоарца хоадам боллаш бола къовсам боаржабе, доагорахи машиндаьттаехи, кхьча энергетически ресурсех эфективнегIа пайда эца, оттальче нормай кхаь процентал кIезигагIа йоалаш уж яхоелга вIаштIехьдаккха;

механизатораштa, юрта боахама болхлоштеи специалисташтеи юкъе беш бола рационализацеи изобретательстваи болх дикка тоабе.

Тхо, Шалински района совхозий, «Сельхозтехникин» «Сельхозхимен» предприятей механизатораш, инженерно-техническа болхлой республика «Сельхозтехника» райони объединеней беррагача механизаторацийe, ремонтни болхлоша кхайк цхьайттагIа пятилетка чакхйоалача шера юртбоахама продукци кхархан паччахьалкхенга йохкарах тIанийца планаши социалистически декхараши толаме кхоачашдергдолаш 1985 шера кхашка дергдолча балхашта техника дика кийчъяр, механизаторски калраш Iомаяра кийчъяри дукха лелаеча социалистически хьаьа хьынарегIа юкъе балиера уж тIахьехаш. Цунах хургда Кхачан программа кхоачашъеча вай доатгIаш дола дакъа лацар.

Социалистически декхараш дийна а дийна тIанийад Шалински района совхозий механизаторий, «Сельхозтехникин» «Сельхозхимен» объединеней болхлой собранешка.

ЦХЬАЙТТА БЕТТА ПЛАН ЯЬЙ

Сийлахь - Боккхача Даймехка тIем тIа котало яьккха 40 шу дизара хетаьча къахьегама вахте дика толамаш доах «Кавказэнергомонтаж» треста Къулбаседа - Кавказски монтажни управленена чуйоагIача грозненски прорабни участка коллективо. Дерригача хьокхамий цхьайтта бетта план коллективо кхоачашъяьй 26 ноябре. Юхедисача денощца цар лерхI планал совгIа 15 эзар сома болх чакхбаккха. ХIанз № 3 йолча Грозненски ТЭЦ-а керда химводоочистка эксплуатаце дIалуча монтажни балхаш чакхдоахаш я коллектив.

Шерра лаьрхача социалистически ихье хьалха латтачарна юкъе я Коновалов Леонида, Алиев Айдина, Багулин Владимира бригадаш.

Карарча шера план 23 декабре кхоачашъе доx деннад прорабни участка коллективо.

Х. СУРУДЖАНЦ,
«Грознэнерго» оператор.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиуме

ЛарIаллараш заседане Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо дийцад КПСС ЦК апрельски (1983 ш.) Пленумо дIа ма деххара ший полномочеш кхоачашъяра Назрановски района халкъа депутатий Экажевски юрта Совето беча балхах дола доал. Заседане белгалдаьккхар ший конституцони декхараш кхоачаш а деш, партийни органий кулгалца парте 26-ча съездо, цул тIехьагIа хиннача КПСС ЦК Пленумаша боахамеи культурни даькъе дегIаахара оттадаь декхараш кхоачашдеча белгалара толамаш даьха хилар. Совета тераама кийчметте латт юрт дегIайоалаяра, бахача наха гIулакх делга тоадара. Кхачан программа кхоачашъяра, масс оагIарахьара экономически социальни дегIаахара шоай территоре тIа Iалашдара дешаш.

Уж проблемаш дийи а лаац Совета сессешка, исполкома заседанешка. Производственни программа кхоачашъяр дукхьа къахьегамхой оарцагIбахара юрта Совете беча организаторски балхах пайда боал.

Цунца цхьана, тIайнйцача соцам тIа белгал ма дакхара, Экажкъонгий-Юрта Совета балха тIа нийслу кхоачамбоацараш а. Боахамеи социально - культурнеи даькъе дегIаахара декхараш кхоачадеча - боагIача боараме пайда эцац Совета полномочех.

Уж дешаш къестадеча хана бизза пайда эцац Совета агитационно - массови балха таронех. Совета сессеш, исполкома, массаларча комиссей заседанеш кийчъяран чакхъяхаран йола практика дIахо эргаяккха езаш я. Депутаташ берригаш а бац Совета балха юкъе дакъа лоацаш, харжархоша айхха буйзам лоттабеш. КПСС ЦК апрельски (1984 ш.) Пленума решенешка дIа ма деххара Экажкъонгий-Юрта Совета болх дIахо тоабара хоадам боллаш йола рекомендацеш еннай Лакхехьарча Совета Президиума соцам тIа.

Цул тIехьагIа Лакхехьарча Совета Президиума дийцад «Сийлахь - боккхача Даймехка тIема ветеранаш социально Iалашбарахи царна оттаь льготаш дIателарахи» долча законодательства дIадехараш Нохч-ГIалгIай АССР-е кхочашдарах дола доал. Белгалдаьккхад, боабаьча бIухой дезалаш, Сийлахь - боккхача Даймехка тIема ветеранаш социально Iалашбар дIахо тоадара республике хаьдда мероприятеш чакхйоахаш хилар.

Халкъа депутатий Советаша, министерствашеи ведомствашеи, тIема комиссариаташа, хIаьта шиьтта профсоюзни органаша цу даькъе законодательства дIадехараш кхоачашдара тIахьожам оттабьб, общественни экономически вахаре, кагирхошта идейно-политически, патриотически, интернациональни кхетам луча, тIема ветераний лоархIам айбара де мел эшар деш да.

ТIеххьарча кхаь шера 1,2-за дукхагIа хинбад боабаьча бIухой дезалаштеи Сийлахь - боккхача Даймехка тIема доакъашхоштей пенсеши пособеши теларга дIадохийтар. Масала, дукхьал 1980—1984 шерашка Грозне бахача Сийлахь - боккхача Даймехка тIем тIа дакъа лаьцараштеи къахьегама ветеранаштеи еннай 570 квартира, уж бахача фусамашца оттаяй 2675 телефон, 238 автомашин хьожаяй.

Колхозхой — тIемеи къахьегамеи ветеранаш, боабаьча бIухой дезалаш колхозаша шоаш социально Iалашбара йола хьалхалаттача боахамий опыт дIайовзийташ я республика районашка. Эргайоахаш латт тIема инвалидашта шефски тIо дара формаш.

Заседане уйла тIаяхийтар цу балха тIа хIанз а кхоачамбоацараш хилара. ХIанз а дизза кхоачашдац Сийлахь - боккхача Даймехка тIем тIа дакъа лоацаш хинарий чуIeта моттигий хьалаш, царна ду медицински, торгови, бытовой гIулакхаш тоадара де доагIараш; тIема инвалидашта эшача лаьрхIа йолча автотранспортацеи квартирни телефонацеи Iалашбац уж берригаш а.

Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо тIайийцача соцам тIа халкъа депутатий Советашта, республика министерствашта ведомствашта тIадилад партеи правительстваи решенеш хьежна Сийлахь - боккхача Даймехка тIема доакъашхой дIахо социально дикагIа Iалашбаран царна оттаь льготаш дIателаран тIаерзачь мероприятеш кхоачашъяра дизза гIулакхаш чакхдоахилга.

Лакхехьарча Совета Президиумо шиьтта да а дийгIа, йийцар «Комсомола ду партийни кулгал дIахо тоадареи кагирхошта коммунистически кхетам балара даькъера цун лоархIам лакхбареи хьакхехьарча» КПСС ЦК соцамо цу дешах лаьца баьча СССР Лакхехьарча Совета Президиума соцамо дIадехарешка хьежжа кагирхошта коммунистически кхетам балара района халкъа депутатий Советий балхах лаьца Ачхой - Мартановски райисполкома председателя нов. А. Х. Макаева яь доклад. Президиума заседане белгалдаьхар, Ачхой - Мартановски района халкъа депутатий Советаша, боахамеи общественни организацеша, парте XXVI съезда, КПСС ЦК июньски (1983 ш.) Пленума решенешца хьалхле а лелаеш, кагирхошта юкъе беш бола кхетама бодх тоабара тIадерзадаь белгалара гIулакхаш чакхдоахаш хилар.

Ше тIайийцача соцам тIа Лакхехьарча Совета Президиумо белгалдаьккхад Ачхой-Мартановски района халкъа депутатий Советаша кагирхошта кхетам балара гIулакх вIаштIехьданкхара деш дола кулгал хила боагIача бораме ца хилар. Царгара хьадийлад хьатIаккхуча поахала идейно-политически, къахьегама, нравственни кхетам балара гIулакх тоаделга.

«Республике граждаваща идейно - нравственни кхетам балара, социалистически законаши правопорядоки чIоагIъяра даькъера Нохч - ГIалгIай АССР халкъа депутатий Советий доархIам дIахо лакхбара хьакъехьа» 1984 шера 17 октябре Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совето баь соцам кхоачашбара тIаерзаь чакхъяха мероприятеш чIоагIъяьй Лакхехьарча Совета Президиумо.

Совхозера цIей

Укхаз хьалхагIа араенача тха газета номер тIа оаха дийцар ший юбилейна — боахам вIашагIбелла 30 шу дизара къахьегама толамашца каьхьоачa «Наурский» номи совхоза коллектива гIулакхех. Юбилейрий цIей хилар дIадалача кIириндийнахьа.

Iурре а денз Алпатово яхача юрта ена йолаелар цIей сийна лекха музыка, зовне фанфараш, пионераша етта фаташ.

Кийсса 10 сахьати ах сахьати даьлча цIей дIадолаелалар хьекхайкадича, ерригa майда еkaeш тIоараш техар гулбеннараша. Парад хьийиллар башха-дикача юртбоахама техникана хьалха боагIача, бе йрахнаш боахама цIе байракхаш а йолаш болча говрабаьреша. ТIехьатайса лаьтта цамцадоаха механизмаш а йолаш йолча тракторий колоннана хьалха йоагIар тоам бола «Кировец».

Майдан тIа дех деррига хьокхамашта шера план кхоачашъярах боахамо луш дола рапорт. Комсий лелаераша хоам бир, укх шера шоаш 74 эзари ах эзари центнер маькха сом паччахьалкхенга бехна хиларах. Совхоза доход 5 миллион сомал тIехьаьннай.

ЦIей деадеча дакъа лоацараша дийна эзаш Iодохк В. И. Ленина памятникаи шоай синош сийлахь - йоккхача вай Даьхен паргIатон кортамукъалеи бахьан долаш лаьттача къовсаме Iодехначa тIемахой — совхоза болхлой сийна даим яга лоталача цIера аланна юххерча мемориала хьалдашка.

ЦIейна хоадьча культура ЦIагIа совхоза директора Г. Е. Петренкос ший лоацача доклада тIа бийцар коллективо 30 шера хьабена къахьегама никъ. Цул тIехьагIа из даькъала ювцаш къамьлаш дир: КПСС Наурски района хьалхарча секретара А. Карагичевас, «Чеченингушвино» объединене начальника А. Конева (дукхача шерашка цу совхоза кулгалдаьчо), лоаллахарча совхозий, Грозненски № 5 йолча школан педучилищайн, республикански организацей викалаша.

Цул тIехьагIа цIейна хетаь художественни часть йолалу. Вийса яххалца хилар из ДК-ана чухьа а мuттa майдан тIа а. Йоккха концертни программа гайтар профессиональни самодеятельни артисташа, спортивни яхьашка дакъа лаьцар совхоза дукхача физкультурникаша. ЦIейна хетаь ярмарка оттайр Наурски райпос.

СУРТА ТIА: легаш айдеш ба тахан совхоза дикагIбола болхлой. Юкъе латтар механизатор Цукунов Абу-Хьасан — Октябрьски Революцеи Къахьегама цIеча Байракхан ордений кавалер.

В. ЕЛИЗАРОВА сурт.

КПСС Нохч-ГIалгIай обкома VI пленум

ХИЙ ДЕХКАЧА ЛАЬТТАША ХЬАЛУР ДУКХАГIА ХИЛИЙТА!

КПСС обкома хьалхарча секретара В. К. ФОТЕЕВА доклад

ХьалхагIа ховм ма барра, парте Нохч-ГIалгIай областной комитета аргIйнара, VI пленум хинай. «КПСС ЦК октябрьски (1984 ш.) Пленума итогех а цун решенешкара, КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста К. У. Черненкос даьча къамельлагара а хьадоагIача областной партийни организаце декхарех» доклад йир КПСС обкома хьалхарча секретара **В. К. Фотеева**. Цо аьлар, октябрьски Пленума решенеш, К. У. Черненкос даьча къамаьла тIара положенеш а выводаш а хIанзарча этапера парте экономически стратеги дегIайоалаяран из хьидда хилийтаран юкъедихьа доккха дакъа да. Лаьттанцара а хьайбай боахама а продукци дукхагIа йоаккхилга Iалашдара КПСС ЦК кийчдаь гIулакхаш — партена а мехка а хьалхашка латта бехктокхамеи чоалханеи декхараш кхоачашдеча боккъонца ленински никъ лелабара дог тешаду масал.

К. У. Черненкос даьча къамаьла положенеш а выводаш а йизза къоабалъяьй Пленумо, практически болх беча хана царца даим хьалхле лелае декхарийла яьй партийни, советски, боахама органаш, общественни организацеш, къахьегама коллективаш.

КПСС ЦК Политбюрос кийчъяь а Политбюро члена, СССР Министрий Совета Председатела нов. Н. А. Тихонова доклада тIа хьайбенийта а пийтталагIча пятилетке ши эзарлагIа шерага кхачадцеи йола мелиораце а хий дехкача лаьттаех пайда эцара эффективность лакхъяра а ЙIаьхача ханара программа хьоабальяьй.

Коммунисташа, Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхоша беррагача мехкаца цхьана дег тIара къоабалъю ЦК октябрьски Пленума решенеш, парте хьалхашка оттадаь декхараш бIубенна кхоачашде, юрта боахама интенсификаци яра дерригача халкъа гIулакха, КПСС XXVI съезда решенеш кхоачашъяра гIулакха цоашкара доагIа дакъа юкъехьорга.

КПСС Нохч - ГIалгIай обкомо, ерригача областной партийни организаце парте установкаш тIайийцай ший дукха-цIийх дола хIама санна, уж кхоачашъяра организаторски а политически а дукха болх бу. Цу даькъе хьинаре къахьег республика советски а боахама а органаша. Колхозаштеи совхозаштеи специализаци елга дукхагIча даькъе чакхдаьннад тахан. вIашагIъехкай баьцадаараш, кемсаш, шекара свеклаш кхею, шурийна а дулха а хьайбаш леладу зоаш, коа тIара оалхазараш леладелга промышленни ларда тIа даькхад. Юртбоахама производстваи доал дара кердача системага доалилга чакхдаьннхал.

КПСС ЦК, СССР а РСФСР а Министрий Советаша новкъостал дарах республика агропромышленни комплексе наькъа санна йоккха производственни потенциал хьаьй. 1965 шера дена юртбоахама эша керттера производственни мощносташ 5-зза гаргга алсамъяьннай. ДукхагIа лоаттаю техника, удобренеш, хий дехка лаьтташ дукхагIа хулийт. ЛеррагIа чакхйоах юрташ социальни эргахара планаш. Цу дерригех доккха беркат даьлар лаьттанцареи хьайбайи продукци дукхагIа никхара. Юртбоахама лоархIамегIйола продукци лоаттаяра оттаь заданеш республика толаме кхоачашъю укх тIеххьарча пятилеткашка.

Цунца цхьана, юртбоахама продукци яккхара темпаш дегIадаьхкача хьашташка хьежжа яц. Цо вай декхарийла ду юрта боахама, агропромышленни комплекса дерригача доакъой эффективность кхы а чIоагIагIа яйе. КПСС ЦК октябрьски (1984 ш.) Пленумо нов. К. У. Черненкос белгал ма даьхар, тахан а кхоана а керттердар да йолаш йолча ресурсаех ма могга дикагIа пайда эцар, дукхагIа а сихагIа а эффект хургйолча участкашка уж тIаерзаяр. Цунна юкъе лоархIаме моттиг дIалоац мелиораци дIахо дегIайоалаяр, кхачан фонд тешаме алсамъяккхар дукха хий дехкача лаьттаех дикагIча тайпара пайда эцара чакхдоахача гIулакхаша. Мелиоративни гIулакх дIахо айдара боккха социально-экономически а политически а лоархIам болаш да юрта боахам дегIабоалабаь ца Iеш, бIарчча экономика а боаррагIа дегIайоалаяр.

Ирригаце даькъе дукха балхаш даьд Гудермесски районе. Укхаза Сунжа яхача хи тIа гидроузел хьаьй, хIаьта 1979 шера Гудермесски дуган система яьккхай. Дирача а ушалаш йолча а лаьтташ тIа юртбоахама культураш кхее йиш хилийтар цо. Цул совгIа, цу районе ши шу хьалха болх бе йолаялийтай Аксайски яха хий дехка система.

ХIанз хий дехка керда лаьтташ кийчдеш латт Малгобекски районе, Алханчуртски канала малхбузеи даькъе. Шелковской районе хьаьль а реконструкци яь а йоалаш латт Сулу-Чубутлински Сунженски районе — Ассински яхача хий дехкача системашта.

Чакхдаьхача гIулакхаша йиш хилийтар мелиораци яьча лаьтташ тIара йоаккха продукци дукхагIа хилийта. Масала, цхьайтталагIча пятилетка хIара шера юкъера лаьрхIача яьккхар 82,2 млн. сома маьхха хилар, 1965 шера яьккхар 48,4 млн. сома маьхха мера йоацача. Укх пятилетка юкъера даьрхIача хIара шера даьккха ялат бархIлагIча пятилетчул 25 процент дукхагIа а долаш, 112 эзар тоннага кхаьчад. Хий дехкача лаьтташ тIара укх тIеххьарча шерашка 105 эзар тонн баьцадаараш чудерад. 1966 шера даьхараш 72 эзар тонн йолча, хIаьта доакъар 100 эзар тонн доакъара единица даькхар 30 эзар тонн мара доацача. 1983 шера хий дехкача цхьан гектара тIара чуенаяр 473 сома маьхха продукци, хий ца дехкачун тIара — 173 сома маьхха. Кхьча дешаца яьлча, хий дехкача цхьан гектаро хий ца дехкача кхаь гектаро мисел хIана бац, аьнна болх бу.

1966 шера дена вай республике мелиораци ярга дIадахийтад 311 млн. сом. хIамаш дIае кхы тIа кийчдаьд 57 эзар гектар лаьтта. 1975 шера хьалъяьккхай Надтеречни хий дехка система, цо йиш хилийтар кхы тIа 15 эзар хьаьнача лаьтташта хий дилийта.

Партийни организацеша, кулгалхоша хий дехкача лаьттаех дикагIча тайпара пайда эцара къахьегама коллективаш оарцагIйоалача дукхача колхозий а совхозий а цIераш яха йиш я. Царех а «Атагинский», «Гвардейский», «Предгорный», «Победа» яхараш, Сунженски района «XX партсъезда» цIерагIйола колхоз. Цига хIара шера, хоттам моллагIча тайпара бале а, гектара тIара 35—40 центнер е кхы а дукхагIа ялат чудахь. ХIаьта «Новосельский» а, «Ассинский» а совхозашка цхьан гектара тIара 200 центнер а кхы дукхагIа а баьцадаараш чуэц.

Хий дехка лаьтташ дукхагIа хилийтара йоагIаш йола йоакхо ю Наурски района «Красное знамя» яхача колхоза (колхоза председатель нов. Гирин, парторганизаце секретарь нов. Мишиев) партийни организаце. Хайра хIама хьа ца хула гIумарий лаьттай йокъал утташ а миха эрози хулаш а да колхозера дараш. Хий дехкача лаьттай хьал кIоаргга техкар колхоза парткомо, уж тоадара тIадерзадаь организационно - политически гIулакхаш белгалдир, хIаьта уж дувца оттадир хьайийлача партийни собране. Коммунистий инициативагIа хий дехкача лаьтташка вIашагIъеллар лаьрхIа бригада, ший цецови партийни организаци а йолаш. Бригадана кулгалде коммуниста могавир нов. Хасалиев, мердачов тIакхувш вола, нахаца болх бара йоккха опыт йола саг. Бригаде юкъейнхьар болх вIаштIехьбаккхара а цох мах балара а прогрессивни формаш, дисциплини чIоагIйир. Цудухьа лоацача хана дикаш дукхагIа хилар гектара тIара хьадоалар. Хий ца дехкача гектара тIарчул шозза дукхагIа ялат чуэц хий дехкачун тIара.

ТIа-тIа дукхагIа хул балха тIа доккхий толамаш доаха бригадаши отрядаши. Масала, укх шера «Атагинский» совхозерча нов. Согоипова звенос хIара гектара тIара 77 центнер фуальъха хьажкIаш чуера, Сунженски района Ленина цIерагIча колхоза нов. Эльниева звенос — 68 центнер. «Гвардейский» совхозерча нов. Агумерзоева бригада хIара гектара тIара даьккхар 37,2 центнер гурахьа дийна ялат, нов. Хамурадов керте латтача «Солнечный» совхоза механизировани отрядо хIара гектара тIара 306 центнер баьцадаараш чудера.

Цхьабакъда, КПСС ЦК октябрьски Пленума дIадехарашка хьежжа карагIдаьннача мах беш хилча белгалдаккха доагIа, областной партийни организаце царех кхоачам баь Iе йиш йоацилга. Къаьстта сагото яйташ хIама да хий дехкача лаьтташ тIа дIаювча дукхача культурай хьувкъам лохлуш хилар, цхьайолча хана ковагIо а луш.

Хий дехкача лаьттаех во пайда эц Малгобекски района совхозашка. Укхаза укх тIеххьарча кхаь шера гектара тIара 20,4 центнер ялат мара чуийцадац, из хул нтълагIча пятилетка даьккхачул 10 процент кIезигагIа. Ялат нитта кIезигагIа хьувкъадаьд Наурски, Грозненски, Шалински районий боахамаша а.

Из хьал дукхагIча даькъе кийсденнад парте райкомаша а горкомаша а, дукхача партийни организацеша ерригача звенойх йола кадраш гIулакх паччахьалкхен хьисане леладе Iома ца ярах, хий дехкача лаьтташ тIара бухсоацаш чуэцачун хьалхара нар бехктокхам лакхбар ледара леладеш хиларах. Дукххача боахамашка чакхдахац юртбоахама культураш кхееча, минеральни а органически а удобренеех пайда эцача дикза даргдоаца агротехнически балхаш, лаьтташ хьаьна е яькха хилар массаза яхар санна теркал дац. Къаьстта ла йиш йолаш дац ханнахьа хий дилара йоакхо ца елга. Хаоттам аьттув болаш хиннача шерашка а, вай республика хьалашка юртбоахама проектни хьувкъам чуэца вIаштIехьдалац хий ца диллача. Из нитта доллаше, дIайийна дукха хIамаш хий ца дуллаш юс. 1983 шера Ачхой-Мартановски районе хий диллаьзар 2700 гектара тIа е хIара йиъллагIчунна, Урус-Мартановски районе — 1800 гектара тIа е хIара кхоалагIчунна. Ма дарра аьлча, из гIулакх тоадалаьзар укх шера а. Дукха шераш да боахамий чура сеть а гIирсаш а тоаданза латта.

Мелиораци яьча лаьттаех пайда эцара даькъерча кхоачамбоацарех дувцача хана, къаьстта белгалдаккха доагIа, проекташ во уттаярах лаьтта леладераша дуцараш ниъса долга. ХIаьта из болх мелиораци дика яра юкъат ма йиш. Вай республике керттера проектировщик я «Севкавгидроводхоз» института филиал (директор В. М. Егоров, партбюро секретарь Н. В. Артамонова). Цун коллектив декхарийла я Iилман - технически прогрессо дIадехарашка хьежжа ший болх тоабе. Цига хIанз а хайра пайда эцац советеш а

(Чакхдоалар 2-чей 3-чей оагIонаш тIа).

КПСС Нохч-ГIалгIай обкома VI пленум

ХИЙ ДЕХКАЧА ЛАЬТТАША ХЬАЛУР ДУКХАГIА ХИЛИЙТА!

(Дiахьодар. Долалур 1-ча оагiув тiа).

доазол дехьарча а опыта кердда нарагiдаьнарех, дукха моттигаш нийслу проектий документаш дiателара ханаш телхаеш. «Чечениингушводстрой» гiишлон управленега бокха бехктокхам тiалатт лаьтташта мелиораци яра дiахийтача капитальни вложенех хьахулаш лар ма могга динагiа хилийтара. Дувцаш дар да мелиоративни балхий дикал цiенхаштта лакхъелга. Проектировани гiирсаш дечен бран ярах дукхача лаьтташка хий ца дехкаш йола моттигаш кiезига нийслац.

Царех а кхьча кхоачамбоацарех а лаьца хоадам боллаш къамаьл хилар колхозашкен совхозашкен хинвача отчетно-хоржамий партийни собранешка, цига дукха маьхера предложенеш а тийлар, критически вамечанеш а йир. Шоай адресах яьча критиках цiенхашттара выводаш е еза управлене начальника М. С. Висянтова, мелиораци хинбоахамен министра М. Ш. Баматгиреева, хоадам боллаш тоаде деза гiулакх, дакхъе еза цар дерригача мелиоративни лаьттай дикал.

Парте обкома гiишлон, юрта боахама, кхачан промышленноста отделаша республикански агропромобъединенеца цхьана боьхонца тахка а тохкаш ве беза мелиорировани лаьтташ кийчдеча дакъа доацаш йолча проектнии гiишлони организацей болх, цар кулгалхоштен партийни организацештен новкъостал де деза технологи телхаелга, дукхача объекташка низаш дiа-юха хьежаделга дiадаьнхара, чiоагiъе еза неполнительски плановни дисциплина.

Кердадаьхача лаьттай эффективность лакхъяра дакъе къаьстта мерте отта еза ира я республика мелиорацей хинбоахамен министерство. Укх тiехьарча шерашка дикаа шеръенай ремонтно-эксплуатационни организацей сеть, цар машинотракторни парка тiахийттай мерда техника. Цу дерригe а таро хилийтар еш йола капитальни ремонт а осуществлини оросительнии системашта гiулакх деля а дукхагiа хилийта. Цхьабакъда, боахамашка ремонтни балхаш дара дола хьашташ дизза кхоачадац. Лоха я беча балха дикал, мелиоративни системаш кийчъяра йилла йола ха юхьахйоах. Хiана хьалхашке латташ дола декхар да. КПСС ЦК октябрьски (1984 ш.) Пленума решенеш дiаденаш ма хилара бухсоцаш хьахулачун даькъера эксплуатацие служба бехктокхам айбелга, ниттa лоацача хана колхозий, совхозий гидромелиоративни сеташ ремонт ярн гiулакх дара дизза iадашделга.

Республика агропромышленни комплекса беча балха хьалашка, аьлча, цо производственно - экономически дакъе цаI мара ца хилар га хьежна толамаш дахар дукхача дакъе тайша да ахархочун партийрий хiаране творчески балхах. Хiаьта а цу дакъа керттера массаза а хиниа лаьттан да — колхоз е совхоз.

Цунца дувзадена чiоагiа йоакхо а еш, йоарнае еза я «Атагинский» совхоза опыт (директор Х. М. Витуева, парторганизацие секретарь Л. Е. Фролова), цо лоацача хана дикка дукхагiа якха а яькха паччахьалкхенга ехар лаьттанцара продукци. Укхаза хьалхагiе а къоастабу лаьттай бераш созданкхара до дезача балхий боарамн адресаши, йоакхо ю кхоачам боллаш удобрени йиллара, цiенхашта тiахьонам лоаттабу ремонтни операцешта. Совхозера баьцоегiай ерриге производственни подразделенеш коллективни подрядага лаьхай. Цудукъа райое ялатен доакъара культурайн эггара лакхагiа хьувнкъам тубаьх боахамо. Хьалха дiадача хана колхозо кхьчахьара хьатiанкхухьар ца тоьаш дола доакъар, хiаьта дiададача шера лоадаарча боахамаша цо ехкар итт эзар тонн силос. Доакъарца iалашо ярга диалача укх шера хiара бежана дiаьархiача 28 центнер доакъара единица кхьчар. Юртбоахама лаьттай иттлагiа дола дакъа шоашка кхоачаш долча хиш дехкача лаьтташ 20 процент совгiа баьцовгiай продукци ду.

Халахете а хьалха латтача коллективаш опыт дiа-юха йоаржаселга мела лел республике. Кiезига моттигаш нийслац цхьатаррарча хьалашка дукхача колхозашен совхозашен доахаш дола толамаш тайп-тайпара хилар, партийни комитеташ, агропромышленни объединенеша могийташ.

Дикагiйолча опытах пайда эцар, производствана кулгалдара боарам лакхбар — дукхаьа цун е кхьча кулгалхочуа хозяйственника ашаш дола хiама хинна iац, кулгалхочо - коммуниста кхоачашдаьза дардоацаш тiалаттам дола декхар да иа. Дукхьал цу новкъашара дiалола а денна, вай мах бе беза цунна е кхьча боахаочом шийна тiадилла гiулакх кхоачашдулургдий хьежаш. Лаьтташа луш дола беркат совдаккхара шийтталагiча пятилетие вай де дезараш дукха да.

Царех керттердараш да — дерригa хиш декха юртбоахама лаьтташ хила бойгiача боараме хулийталга, цигарча хиш дехкача сета технически боарам лакхбелга. Из дикаа даргдоацаш да, хiана аьлча, кердадаьхача 155 эзар гектар лаьттаех 43 эзар гектара реконструкци е езаш хиларца, мелиоративни дакъе 13 эзар гектар тоае езаш хиларца, 20 эзар гектара капитальни планировка е езаш хиларца дувзаденна. Уж дерригa балхаш кхоачашде лерхI XII пятилетие. Цул совгiа, хий дехкаргдолаш кийчде деза 16 эзар гектар лаьтташ, мах бахача моттигашка, хьайбай фермашка мелаш дола хий хилийтара яхка еза 200 километр дiоахал дола водоводаш. Шийтталагiча пятилетие мелиорацеген обводненеген дiайохийтаргья 180 миллион сома маьхха капитальни вложенеш.

Гiишлош яра, реконструкци яра программа кхоачашъяра мелиоративни дакъе хиш дехка лаьтташ тоадара хьакъехьа де дезар да «Чечениингушводстрой» управлене материально - технически база чiоагiъелга. Управлене гiишлон предприятей мощносташ XII пятилетие дiакхоачае еза 30 миллион сомага е 20 процентага. Де дезаш да «Аргунводпром» объединене мощность дикка лакхъяр, ниттa арахецача изделей номенклатура шеръяр.

Капитальни гiишлош дукхагiа хьалъеш хиларца дувзаденна хьажа деза «Севкавгипроводхоз» института Нохч - Гiалгiай филиала тароаш шеръе малагiа кхоачамаш да, хiана аьлча, 1986 шере а проектно - тохкама боарам дикка лакхбала безаш а ба, из 2,5 миллион сомал кiезигагiа а хургбац.

XIII-чен XIV-чен пятилеткай перспективех де лерхIаш дар да дiахо а мелиоративни гiишлош яр. Тiаккха республике 2000 - лагiча шера мелиорированни лаьтташкара, хаоттама хьалаш могга бесса хуле а, лаьттаьарча ерригача продукцех 60 процент яр йоаккхаргья. Вакъда, мелиораце луш дола беркат ниттa дукхагiа хилийта атта дац. Хетаргахьа нийса хургда Нохч-Гiалгiай АССР Министрий Совета, Госплана республикански агропромышленни объединенеца цхьана, iилманхой юкъе а оаьш, мелиораце программага хьежа, хiара района а ведомствана а йоагiiача бесса кхайна реконструкци ярен ремонт ярен хоадам боллаш йола план кийчъелга тiадохадар, из оттае еза XII пятилетиен 2000 шерага кхачаьлца йолча ханен лаьтта лададара интенсификаци ярен республика социальни экономически дегiахара плани юкъарча программа керттера дакъа а хургдолаш.

Октябрьски Пленуме теркам тiабохийташ белгалдаьннар дiадодар дукха а доацаш кхаш тоадергдола чоелхане доаца мелиоративни балхаш ма могга дукхагiа де дезаш хилар. Вай республика цу планага дилалча йоккхий резерваш йолаш я. Йокъал хула Надтеречни, Наурски, Шелковской районаш яда Терско-Кумски артезиански бассейна зоне, цига да iалаьмате дукха лаьттам кiалхара хьадоагiаш йола хиш. Царех пайда ийцача таро хургья 6—7 эзар гектара тiа хий дилла.

Артезиански скважиний цхьан даькъа хих, 4—6 процент гаргга долчох, пайда эц доахацна меладеш бытовой эшарашка дiаухийташ. Вокха юхедисача хиш чотагiа скважинашта гонахьа хилийта йиш я баьццара оазнеш. «Шелковский» яхача племсовхозе даьча тохкамаша хьаьекхад артезиански хиш дехкача хiара гектара тiара бiаь центнерал дукхагiа мошача доакъара единица хилийта йиш хилар.

Хиш декка лаьтташ дукхагiа хилийтара дикка дукха резерваш я Назрановски, Малгобекски, Грозненски, кхы цхьайолча районий боахамашка, цигарча рельефо таро хулийт хий чулаттаргдолаш дола iамаш хьаде. Вайцига, масала, мела лел догiан хьисапе хий деттадга, цох шерра пайда эца йиш яр шерре йовхьаш а юташ культураш дiайийнача моттиге: сомий гаьнаш дiаегiача, дiахъовлаш йоаца комсаш йолча, цхьайола баьццадарий культураш дiайийнача.

Цу дакъе дика опыт Юкъай Крымски, ниттa кхы цхьайолча областашка. цига хьахулаш дар дика а да. Укхаза тiатоха йиш я, догiан хьисапе хий тохара йола управлене автоматизированни система кийчъеш я «Промавтоматика» яхача Грозненски iилман-производственни объединене.

ЦК Пленуме белгалдаьккхар, лаьтташ тоадара паччахьалкхен юкъара программа кхоачаш а еш, капитальни вложенеех пайда ийбеча кийса нинъ лацари из доагiача бесса сий долаш хилийтари чiоагiа бокха лоархiам болаш долга. Кердача илина тiа чiоагiагiа йоакхо ю ялати доакъарн дукхагiа даккхара, хиш дехкача лаьтташ тiа баьцадаарацн кхедара йолча юрта боахама керттерча проблемай.

Къаьстта моттиг дiалаца еза хьажкiаш санна хина тiера йолча культуро. Цхьабакъда, хий дехкача лаьтташка из кхеяра вайцига хiама а кiезига уйла тiайохийт. Аьлча кхоачам ба, хий дехкача лаьттай структуре хьажкiаша 6 процент гаргга мара ца лоацаш хилар. Агротехника кхоачаш ца яр бахьан долаш дукхача боахамашка лоха ба цун хьувкъам. Масала, Шелковской районе хий дехкача лаьттай 600 — 700 гектара тiа дiаюв хьажкiаш, хiаьта дiайийначул тiехьагiа iунал ю дар бахьан долаш укх тiехьарча нхаь шера хьувкъам 38 процент лох а бена, хiара гектара тiара 12—15 центнер мара ялинац. Район йокъал уттача зоне я лхаш бехкаха бул цу гiулакха РАПО-и боахамийи кулгалхойн специалисташ. Цхьабакъда, уж бахьанаш ло боациаш хилар хьахьокх цу района «Красный пахарь» яхача колхоерча сортоучастка балхах хьахулараша. Хий дехкача лаьтташка дiаюча хьажкiий сорташта йаьххача хана тохкамаш а деш, республике эггара лакхагiа хьувкъам кхебаьд укхаза — хiара гектара тiара 100 а кхы дукхагiа а центнер хьажкiий.

Кхы дiахо ла йиш йолаш хiама дац Наурски, Надтеречни, Шалински, цхьайолча кхыча районий дукхача боахамашка хьажкiий хьувкъам лоха кхебелга.

Шенхаштта йоакхо е езаш эттад ниттa дута леладара гiулакх а. Чакхдоахаш гiулакхаш доллаше а, шерра-шере лоха хул дута хьувкъам а, из эцара планаш кхоачашъеш яц. Цун бахьан малагiа да аьлча, из да, эггара хьадха, минсельхоза «Чечнингушсельхоз» управлене, минводхоза шоайла балхи тiа бувзам ца хилар, из дакъа дегiадоаладара гiулакх комплексно ца леладар. Дута система тесса йиза я. Чекаш шоай ханахьа цiенъяц, царна планировка а хий ухача харнашта реконструкци а яц, отстойник хьалъелга хьедениад, и. кх. дI. Гудермесски Шелковской районий партийни комитеташа мелбалийтаб боахамий кулгалхошцарен специалистшцарен. массови професеш йолча кадрашцара болх, балхах хьахуларашта хьалхара царгара хьадеха доагiар дайдаьд.

Керда хьахийнад вайцига цхьа дакъа — люцерна фу кхедалга. Дукхача боахамаша, шоай бешталонаш тержал а яь, дика шаьрльай из кхеяра, чуацара, болх вiаштiехьбаккхарен стимулированни ярен технологи, хiаьта из бахьан долаш шерра-шера тешшаме кхоачашю фу даккхарен кийчдарен плалаш.

Цхьабакъда, Шелковской Надтеречни, Гудермесски районий дукхача колхозашкен совхозашкен люцерна беча балха тiа дукха да кхоачамбоацарашн теркал ца деш дисараши. Дiайийна из оасаро хьалъюкъ, назарашен зуламдергашен йоаю, шийл ханнахьа iунал дац цунна. Шорттига юкъейоалаю севообороташ, дакха хьувкъам луш дола сорташ. Кхоачамбоацараш дукха да къахьегам вiаштiехьбаккхарен цунах мах теларен дакъе.

Республикански агропромышленни объединене, минсельхозо, «Чечениингушинко» яхача объединене тiахьожам мела лоаттабу шоашта карерча боахамий гiулакхашта, шорттига къестаю уж машиний комплексаца, минеральни удобренешца, кхыдаращца iалашдар санна йола дакъя кардинальни проблемаш.

- Люцерна фу кхеделга — на да вай фу телаш йолча Российски Федераце дукхача областашка доакъар дахара гiулакх дегiадоаладара юкъарчал доаццаш вiиешш еш дола дакъа, цудукъа вай денхар — из гiулакх ладдаиза теркама юкъметте лоаттадар.

Мелиораци ль долча лаьттаех пайда эцила тоадара бокха кхоачам ба юртбоахама культураш программированни кхеяр. Цу метода ларде ула культурай хьувкъам белгалбешн цхьан ханна лаьттан беркат алсам а доаккхаш, тешшаме лакха хьувкъам кхебара доаш iалман наькъаца къестаде йиш хулийташи йола, дiайийнача хiамайнта дегiаяхкара. хилаза ярггйоацаш йола керттера факторашн бахьаьа лархiарн найсъяр.

Хьувкъам программированни кхебелга меллургбоачача партийни, советски, юртбоахама органий тiахьожама кiаллатташ хила деза. Хьатiадоагiача 1985 шерре а вiаштiехьдаккха деза вай лаьттайн кхыйолен культураш 70 — 80 эзар гектарел кiезигагiа доацача хий дехкача лаьтташка дiайоалга. Шеко йоацаш чоавхамен теттара вердег долга цу декхаро дiадехарга технически ресурсех пайда динагiа эцалген къахьегам динагiа вiаштiехьбоаккхилген.

Из толаме кхоачашдулургдолаш кхоачашде дезаш да, нагахьа санна хьувкъам программированни кхебара лардаш, тiехьа ца а доахаш, специалисташтен механизаторaштен iомае вай долалой, коллективни подряд а боахама расчет а йолаш йола специализированни бригадаш, отрядаш, звеньяш вай вiашагiйоаке.

Мелиораци керттерча лоархiаме я хьайбай боахама доакъарий чiоагiа беза хьаяра. Керда юкъедоаладаьча лаьтташ тiара хiана ле а доах республико доакъарий дерригача тайпаех 40 процент хiана дахац аьнна. Цхьабакъда, шийтталагiча пятилетие планагiа лаьрхiача боараме дукхи шурен яхара гiоаем мошен доакъараш 1,5-аза хiана дац аьнна дукхагiа кийчде а доахаина условен мерта лоархiаш 22 — 23 центнерал кiезигагiа йоацаш доакъара единицаш хила езаргья вай.

Укх шера доахан чуецадаь йоаккхача юкъагiа республике дукхьашка кийчьяй услови мерта лоархiаш 15,3 центнер доакъара единицаш. Соахкарча боарамал шиш центнер дукхагiа а уж. Хiанз къаьст-къаьстача боахамаша меттел, бiарчача районаша а — Ачхой-Мартановски, Гудермесски, Малгобекски, Надтеречни, Советски, Урус-Мартановски, Шалински — лакхбаьд из хьокхам.

Цунга хьежача кхы а шьарагiа бiаргагу боахамийн районийн тоьал йоакхача группа хiанзалца оарпагiдаха вiаштiехьа ца даьне, пайда эцанза диса доккхий кхоачамаши таронаши.

Хоаш ма дарра, доакъарий эггара дарегiа бола кхоачам массаза а хинаьб, хiана а ба эрий тiаювлача баьцнй цонаш даьгiенаши. Лоамашка 270 эзар гектари бурунии арешаш 300 эзар совгiа гектари я вай эрий тiаьнача баьцнй даьгiенаш. Цу кхоачамах бизза пайда эцаш хилча уж даьгiенаш тоаяра чiоагiа болх бе, цар тiа тоьал дукха культуротехнически балхаш кхоачашде деварга вай, цу дакъе мехен хини эрозеца къовсам лоаттабара, тiехьа тiа баьцаш дiаере, тiератiой дiадахара, цар тiа доахан доажадетен мангал тиоккилген лергiаданккхара, даьгiенашта хий тiадигара тiаерзаьа мероприятеш чакхъяха а.

Лоамаш зоне 130 эзар гектар даьгiенаш тiагiоллара тоаяна а 170 эзар гектар даьгiенашта хий тiадигаза а даргдац. Республика шьарача арений дакъа тiа тоае езаргья 117 эзар гектар даьгiенаш. Цу дерригача хiамаех доаша беркат дарга.

Эрий тiаювлача баьцнй даьгiенаш тоаяра чакхдаьча культуртехнически балхаша бакъду цу мероприятей эффективность лакха хилар. Масала, Веденски района Ленина цiерагiча колхое Ара-аули Цикаройн яхача даьгiенашка цхьан ханна минеральни удобренеш а тоесаш 400 гектара тiа тiахьа тiайийнай цкъа дiайийча дукхача шерашка тiаювла баьцаш, тiаккха цо iалашдаьд баьцнй хьувкъам хiара гектара тiа 12 центнергара 35 центнерга кхаччалца йол ярггйолаш лакхбелга. Дика толамаш даькад Веденски района Орджоникидзе цiерагiчен Кирова цiерагiчен колхозаша, Советски района Кирова цiерагiча, «Новая жизнь» яхача колхозашен «Ленинский путь» яхача совхозоя.

Бурунии даьгiенай продуктивность лакхъяра опыт iоаьй «Шелковский» племзаводе. царна минеральни удобренешца подкормка ярен пастбищеоборот юкъейоалаярен наькъаца.

«Терский» совхозе баьцаш тiехьа тiа дiа а йийна тоаьчен минеральни удобренешца подкормка яьчен бурунии гiомарий даьгiенаша, царех пайда эцара гiулакх лергiадаьккхачула тiехьагiа, шоай продуктивность лакхъяь 4 центнергара 19—20 центнерга кхаччалца, вешта аьлча, 4—5-аза дукхагiа йол а луш. Вай халкъа боахама боккхача лоархiаме я цу тайпара мероприятеш. хiана аьлча, цунца ювзаенна я республика ма лададара гiулакх дiахо дегiадоаладара перспектива.

Юрта боахамен хинбоахамен, хьун боахама министерствашa, «Чеченингушсельхозхимия» яхача объединене эрий тiаювлача баьцнй хiара даьгiенга хьежжа уж тоаяра тiаерзаьча мероприятей комплекс, кхы тiехьа ца а йоалийташ, кийчъе а уж хан-ханнахьа чакхйоахилга iалашде а деза.

Лаьтташ тоадара чакхдоахача гiулакхий системе боккхача лоархiаме да хьун мелиоративни балхаш. Хiара шера лаьтташ доладара 700 — 800 гектара тiа хьун оасий дiадуъгi республике. Хiаьта уж вiалла аьттехьа а тоьаш дац. Республика шьарача дакъа тiера лаьтташ хини мехка эрозех лорадара балхаш толаметiа чакхдахара хьун мелиоративни станци йилла лаьрхiад Шелковской районе Шелковскойи Наурски районийн колхозаштен совхозаштен гiулакх дара а. Надтеречни районе Надтеречни, Малгобекски, Грозненски районий боахамашта гiулакх дара а, шера 600 гектара тiа хьун оасий дiадоегiа хiараве иш кхоачаргболаш йола. Уж а кхидола а балхаш чакхдоахача хила вайна даган йоагiа лаьттан санна хьурнаг деш хила деза хьуний а яха К. У. Черненкой указани. Халахете а, цхьаьккха система йоацаш дукха хьу хьекх республике. Цо эрозиони процессаш хьоаьй дукхача лаьтташка, теттара мелбаь хьуний лаьтта лорадарен хий лорадарен ниа, кiелигдаьд доамашкара доагiа хиш. Хiаьта Ачхой-Мартановски, Ведендски, Сунженски районий цхьадола хиш теттара лекъад.

НГIАССР Министрий Совета, Госплано, хьун боахамен юрта боахамен министерствашa кхы тiехьа ца а доахаш къоастаде деза хьунашкарча хьалах дола дош, кийч а дах чакхдаха деза уж юхаметтаоттаярен хьун бийдалах халкъа боахаме пайда эцаран тiадерзадаь дерригa гiулакхаш.

Дукха капитальни вложенеш хьежаю паччахьалкхено юрта боалам дегiабоалабара. Тiаккха областной партийни организаце, советски боахамен органий керттера декхар сенах латт аьлча, из латт, царех пайда эцара эффективность хадданза лактъярах, хьахьожаь средстваш техникен хьурнат деш леладярах.

Уж декхараш кхоачашдаро дiадех гiулакх оалангара деза тоадаь вiаштiехьдоаккхилга меттел, тайп-тайпарча службай, эггара хьалха юртбоахамен ведомственни органий. вiаши юкъера отношенеш эргайоахаш товелга а Оалангара деза хоадам боллаш дiаккхиа еза вай гiулакха дулаше йола балха тiара хийрал а, хiаьта ниттa кастаста лелаеш йола ведомственность а. Мелиораце эффективность лакхъелга вiаштiехьдаккха деза цхьана, юрта болеш, конструктивно къа а хьегаш, партеен правительстваен хьалхашка чiоагiа бехктокхам а хеташ. Уж проблемаш къоасталара лаьрхiа а тiагiертта а къовсам лоаттабе беза районии агропромышленни объединенеш.

Iоаьча потенциалах эффективни пайда эцара дешаш къестадеча юртбоахама iилмо доккха новкъостал дергхиларга доггаха бокъо йолаш ба колхозийн совхозийн кулгалхойн специалисташ. iилман болхлоша хьега къа ма могга дукхагiа гаргадахийта деза агропромышленни комплекса дерригa доакъош дегiадоаладара хьадаьта декхарашта.

Партийни комитеташа, юкъаьнцарча парторганизацеша хьалхашка латта декхар кхоачашдара дукхагiа тiаберзабьн тiагiерттан тiахьожам лоаттабе боагiа iилма тохамех хьажийнараш, хий декха сеть хьалъярен цунна эксплуатаци ярен хiанаара прогрессивни технологени юртбоахама производствана юкъевккхьара. мелиораци ю дола лаьттайи нарадераьдарен эффект йоккхагiа йолаш парех пайда эцарен лелама. Цунца дувзадена саггота хьалхашка эттад Грозненски опытно-мелиоративни станце iилма-тохкама база, цу станцие базе Россе Къулбехьен хий дехкача лаьттай цхьан iилма-тохкама института филиал йиллара нахъкьаца чiоагiъярах дола дош.

iилман разработкаши хьалха латта опыти юкъенкхъхьажга сихдара уйла е йоагiа республика хiара iалама зоне опытно-производственни боахамаш, iилма-тохкама учреждениеш вiашагiйохкара а хiаьта хiара районе дикагiйолча бригадай ларда тiа хьалха латтача опыта школа хилийтара а. хий дехкача лаьтташкарча беррига болхлошка мелиорированни лаьттаех эффективно пайда эцара хьалха латта методаш iомас йиш хургйолаш. Юрта боахаме кiоаргга хулаш латтача дикача эргалонаша кхетамегiа дола гiулакхаш дiадех кадраш кийчъяран хьалкхеяран.

Тахан, ма дарра аьлча, аграрни секторе боахамий беррига кулгалхой лакхера образовани йолаш ба, дукхагiйолча производственни участкашта керте латт дипломированни специалисташ.

Цхьабакъда, кадраш хьахаржара, балхаш тiа дiанийсъяра, царна кхетам балара даькъе кiезига дац теркал ца деш дикса хiамаш. Балхаш тiа сов дукха хувалу кадраш, къаьстта а массови профессеш йолаш лраш.

Уйла кiезига тiайохийт мелиораторий кадраш кийчъяран цар говзал лакхъяран. Дукхача районашка, совхозашка тоьаш бац инженераш-гидротехникаш, механизатораш, поливальщикаш. Бакъахьа хургдар юкъерча звеной специалисташ кийчбара Серноводски юртбоахама техникуме мелиоративни отделени кхоаттайоре. Ниттa йоаае йоагiа инженерно-гидротехникаш кийчбара йола Грозненски мехкдаьтта института тароваш а.

Республика профтехобразоване системе цхьаь цаI училища яц шеррача профилах йола мелиораторий кадраш — механизатораш, догагiйаш хьисапе кхашка хий деттача установкийн насосни станцешн операторaш, поливальщикаш кийчбеш. Поливальщикаш кийчбара боахамашка лоацача хана вiашагiъехкача курсех лертiа гiулакх хилан эшшаш йола базен квалифицированни преподавателаши ца хилар бахьан долаш.

Хий дехкача лаьтташка болх бергболаш йола квалифицированни кадраш кийчъярцен цар говзал лакхъярцен дувзаденна дола дешаш лоацача хана къоастаде доагiа мелиорацен хинбоахамен, юрта боахама министерствашa, профтехобразоване управлене.

Агропромышленни комплекса кадрай йоакко дукхагiа яиза, уж производстве чiоагiъьллийтара, наькха къахьегама, быта, салаiара кхиланза даргдоаца хьалаш вiаштiехьдахара лира тiахьожам лоаттабанза баргбац парте городскийн районийи комитеташа.

Вайна хьалхашка латта декхараш юкъарчал лоацаш дувзаденна да партийни кулгала боарам лакхбарца. Болх вiаштiехьбаккхара дакъера партийни комитетий лоархiам. кадраш хьахаржарцен царна кхетам баларцен, производство дегiадоаларца, къахьегамхошта эшараш цар яхараши кхоачашдарца дувзаденна дола дешаш къоасталара цар ю воздействи чiоагiъе еза.

Укх тiеххьарча шерашка республике дукхагiа хинаьб юрта боахаме болх беш бола коммунисташ. Хiанз вайцига хiара яхлагiа йола механизатори хiара берхiагiа йола доаркен — КПСС членаш. Дукхагiйолча хьайбаш леладеча фермашкен комплексашкен болх беш я цеховой партийни организацеши партгруппаши, мелиорировании отрядашкен звеньяшкен, мелиоративни ПМК бригадашка хаина вiашагiъехна партийни группаш я. Цу дерригача хiамаша йиш хилийтай производствaн наха кхетам баларен дакъе партийни аллами дикка чiоагiъе.

Цхьабакъда, дукха ха йоаццаш КПСС обкома бюро парте Наурски районо районии агропромышленни объединенеа деча кулгалахи юрта хьаьлча производственни потенциалах КПСС Грозненски районо пайда эцарахи лаьца яь отчеташ юкъаро хьахьекхар, партийни комитетийи организацейи балха тiа хiанз а кхоачамбоацараши теркал ца дераши кiезига ца найсдолийташ хилар.

Организационно - партийни политически болх вiаштiехьбаккхара дакъе дiакхоачаш ца деш диса дукха хiамаш да дукхача районашка а. Масала, хий дехка болх беш йолча 97 бригаде цхьаь цаI коммунист вац. Цу тайпара бригадаш къаьстта дукха я Наурски, Шалински, Надтеречни районашка. Укх тiеххьарча шии шера Гудермесски Грозненски районашка парте хьачуйна вац насосни станцейи догiан хьисапе кхашка хий деттача установкайи цхьаь-цаI оператор. хий дехкача организацей дукхагiа эшача професех вола цхьаь-цаI боллю.

Де дезаш дола хiамаш дукха хьалхашка отт идеологически болхлошта, вай непайоазонна телевиденена, радиона. Вай новаторий маьхера инициативаш массаза а хьалпа, декхараш кхоачашделга мел ца болийтача тiахьожама кiаллаца, оперативни информаци, ира хоамаш, конструктивни критика дика мел долча хiамаех, хьинар ца кходен къахьегара образецаш гойташ болча наьах къьатта дувцарца кхетаме цхьана таръе еза цар.

Бухсоцаш цiаьхха а белгалдаккха безам бар са, лаьтташта мелиораци яра йiаьххача ханара программа кхоачашъелга областной партийни организаце, республика беррига къахьегамхоша къаьстта йоакхо еш дола дош а хинна дiаотта дезаш хилар.

Цу дакъе хьинаре болх бе боагiа халкъа депутатий Советаша, профсоюзни комсомольски организацеша. Царех хiараве хьадда белгалде деза лаьрхiараш чакхдоахачара шоай дакъен моттиги. Цу балха юкъе хьинаре дакъа лацийта деза вай агропромышленни комплекса организацешкен предприятешкен меттел, машиностроене, стройиндустре, химе, энергетика, транспорта, халкъа боахама кхыча доакъой къахьегама коллективашка а. Нийса хургда аьнна хет сона юрта боахама шефство леларен новкъостал дарен дешаш КПСС обкома бюро лаьрххiа дийцача а хiара предприятей организаценен хьадда жадаеш белгалйинча а.

Пятилетка дулагiа шу чакхдоалаш латт. Цун тiеххьарча шерй чудолх вай. Из белгалдоал КПСС XXVII съезда хьинаре кийчо еш. Сийлахь-боккхача Даймехка тiем тiа советски халкъо Котало яьккха 40 шу дизар деадеш хургхиларца. «Цу дерригача хiамаша къаьстта политически маiан хулийт кердача шера вай бе безаргболча боккхана балха», — белгалдаьккхад нов. К. У. Черненкос 1985 шера СССР экономически социальни дегiайоаларе паччахьалкхен планеи СССР Паччахьалкхен бюджетан проекташ 15 ноябре йийцача КПСС ЦК Политбюро заседане.

Хiанз латтача гiулакхаша дiадех, укх шерарча а пятилетка дикь шера а вай баьча бахха итогий кiоаргга терраш чiоагiагiа тiабохийташи анализ елга. Халахете а, бiарччача республика дикача итогашка хьула а дац, 1984 шера паччахьалкхенга юртбоахама продукци йоккхара план кхоачаш ца ярал совгiа, цхьайолча районаша, бiарччача пятилетка а паччахьалкхен декхараш тiадисача колхозаша, совхозаша ледара балхаш деш моттигаш я. Тiехьадусилга дiадаккхара а кiарагiдаьнараш чiоагiдера а де мел эшар де деза.

КПСС ЦК октябрьски Пленуме йоккха моттиг хьостаьяр хьайбаш леладара проблемашта. Уж вайх а юкъарчал доаццаш хьокхалуш да. Кхоачам ба цхьайтталагiа пятилетка чакхйоалаш хiара iаттагара йоаккхача шурий боарам 2200 килограммага кхоачае езаги республика я аьлча. Из геттара а кiезига да, новкъостий! 1990 шераш хьатiакхоачача хана кхы лакхагiча доазонашка кхача деза вай. Хетаргахьа, Наурски, Шелковской, Надтеречни, Назрановски, Шалински, уж йоацаш кхы а районаш 3000 килограмм боарамга яла йиш йолаш я. Оаха лерхI парте районии комитеташ из вайна лоархiаме йола проблема йоацача шоай бизза бола бехктокхам боваш кургъ, аьнна. . Республика таро а я хiара iаттагара кхо эзар килограмм шура яьккха.

Цунца цхьана кхы лаьгiа болийташ тернам тiалоаттабе бешаш да дукха лаьрхiа хьайбаш кхоабиега а. Хiанз а кхоачам болаш дац дiачулуш долча хьайбай а оалхазарий а доал. Къаьстта дукха дiачутел кондиционни доаца хьайбаш оалхазараш Грозненски, Шалински, кхы цхьайолча районашка.

Царех дукхача районашка беххаало а йоацаш дукха доаду доакъар, къахьегамен материальни кхоачамаш, дукха доахан iаьхара дус, кхы дiахо. Хьайбаш леладича цу тайпара хьал ла йиш яц. Партийни комитетий а боахама органий а декхар да оалангара деза хьайбаши доа тiерча оалхазарийи продуктивность айе.

Хiанз хiара колхове, совхове, хьайбаш леладеча комплексе, ферме йолаш я хьайбаш iангардахара хьадда йола программа. Цу тiа белгалдаьрат кхоачашдой кхоачам хургба паччахьалкхенга дiадахача iай дехкачуя дукхагiа 1500 тонн шура, 300 тонн дулх, 3,5 млн. фуъ доахк.

Хьайбаш леладеча хинна а ца iеш, колхозийи совхозийн, агропромышленни комплекса ерригача предприятейи организацейи кхьча дакъошка а гiертаро ха я хiанз. Дукхача боахамашка хiанз а чакхдаланза да кхашкара белхаш, царна дабе кийчьяр а долаш, мелашка лел бiаьстн дiаде деза фу дiаоттаделга а цiенделга а, эшшача тайпара дац юртбоахама техникаля ремонт елген из кийчъелген, ледара де цхьаццайолча районашка механизатораш iомабелга а. н. кх. дI.

Уж а кхьдола а кхоачамбоацараш ца хилийтара, молагiиох кхоачамбеш хиларен хiамаиа сагота ца хилареи уйлаш дiаяхара де мел эшар кхоачашде деза, айбе беза кадрай шоашта тiадиллача гiулакхахи планаш кхоачашъярахи бола бехктокхам.

Цу дерригача балхий ларде юкъа еза КПСС ЦК октябрьски Пленумен ЦК Политбюро заседанен новкъоста К. У. Черненкос даьча къамаьлашцара хоадам болаш йола установкаш.

Хiанзарча хан-юкъа башхало сенах латт аьлча, из латт беррига болх кхы а дикагiа барах; боахам дикагiа лелабе, кхоачамех беркатегiча хьисапе пайда ийбе, хьахулашдар хоалушагiа хургдолаш болх бе безаш хиларах. Дош ниитта латт аьлча, из латт: план дувцилга а йоацаш кхоачашъе еза, хiаьта тарлуча тiеххкоачашъе а.

Шiй ерригача ирала оттадаьд къахьегамах динагiча тайпара пайда эцара, цун оасарле лакхъяра, балха моттигий аттестаци яра, продукци динагiа хилийтара, iилманен техниканен нарагiдаьннараш производствана шерра юкъедоаладара, кхыдолчар хьекъехьара дош.

Хьалха санна доацаш, хоадам боллаш кхьча тайпара оттадаьй производства дегiайоаларо лоархiамегiара хьаст хила беза материальни кхоачаший кхомбирах йола проблема. КПСС Центральни Комитето тiахьех, хьалхалаттача коллективаш хьокхамагiа, шера пхи дийнахьа кхоачача материалий, бийдара, доагора чотагiа болх бе, яхаш.

Партийни, советски, боахама органий, общественни организацей декхар сенах латт аьлча, из латт шоаш беча беррига а организацийни пропагандистски балхах бизагiа пайда а эцаш, парте дiадехараш хьадда кхоачашдарца, къахьегамхой хьинар экономика дерригa доакъош, звеньяш сихъль дегiайоаларе сарцагiдаккхарах. Цу тайпара из оарцагiа ца даьккхача даргдац.

Республика промышленноста 16 процент предприятеша продукци доаттаяра план кхоачаштъьяц. Поставкай план кхоачаш ца ерашца я «Грознефтеоргсинтез», «Чечениингушконсервпром» объединеней, «Красный молот», биохимически, кхыча заводий коллективаш. Цар бехкагiа сменникашка дiа ца кхоачаш йисай 24 млн. сомал тiех мах бола продукци. Цхьайолча предприятеша арахеца продукци дика яц, кхом ца беш дiаухийт доагора - энергетически а кхыйола материальни а ресурсаш.

Цхьаццайолча объединеней, предприятей мах беча организацей силадаша iайла наха хоатташ йоаца продукци кiезига яц. Масала, Грозненски кога-гiирс беча фабрике из тайпа продукци 260 эзар сома маьха я, моттигерча промышленноста министерстваи художественни промыслай объединене — 680 эзар сома маьха. Хiаьта республика мах беча организацешка iайна, Госбанка даннех, наха хоатташ а доаца товар 8 млн. сом маьха хинна iац. Хiаьта а, из хьал доллаше а, наха хоатташ йоаца продукци дiахо а арахецаш я лакхехьа цiераш лаьха а яхьйола а предприятеш.

Геттара шорттига моттадоагiаш да гiулакх капитальни гiишлош хьалъеча. Укхаза этта хьал дiахо ла йиш яц.

Наха чуiе гiирсаш хьалдаь дахара 10 бетта кхоачашъяь план шера планах 55 процент мара яц. Укх юкхерча беттaшка система а хинна дiаьттад Нохч-Гiалгiай гiишлон управлене, «Госкомсельхозтехника» а «Чечингколхозстрой» а яхача объединеней, юрта боахама министерстве планаш кхоачаш ца елга. Гiишлош хьалъяра керттерча хьокхамий 10 бетта план кхоачашъяьяц республика дукхагiйолча районаша а город Грозне а.

Константин Устинович Черненкос КПСС ЦК Политбюро заседане ше къамаьл деш белгалдаьккхар, капитальни гiишлош хьалъелга — керттерарех цхьа проблема хилар, гiишлонхошка штурмовщина дiа а яьнха, балха дикал тоае а планови заданеш лоархiабе а барт хилрах шеи тешаш хилар.

Укх деношка обкома бюро хьежар 1984 шера гiишлош хьалъяра планаш кхоачашъелга iалашдара дешаре, белгалдир хьадда де дезараш, йоагi-йоагiача организацеша, ниттa парте городской районий комитеташа а тiадиллар хьалъе а духа дiачулуш йола хiара объект, къаьстта мах чуiа фусамаш, социальтбыта гiирсаш малагiча хьаьа да оаланга деза тохкалга, гiишлош хьалъяра кулгал делга тоадара де мел дезар тiехьа а ца тетташ делга, партийно-политически организаторски болх дувцилга а йоацаш планаш кхоачашъяра тiаберзаьа лелабелга.

Гiулакх цу балханте цiенхаштта партийни тiахьожам оттабарах латт.

КПСС ЦК октябрьски (1984 ш.) Пленума решенешка а, новкъоста К. У. Черненкос даьча къамаьлашкарча установкашка а хьежжа тахан а дiахо хургйолча а партийни комитетий пленумашкен собранешкен де дезарий хьадда йола программа оттае еза из кхоачашъелга iалаш а деш. Ерригача коллективашка хiара болхлочо кердача дiадехарий лоархiам кiоаргга кхета а бергболаш, 1985 шерара встречни планаш тiаийду социалистически декхараш кийчдеча а кхоачашдеча а хьинаре дакъа лоацаргдола гiулакхаш вiаштiехьдаха деза.

Коммунизм хьалъеча ерригача участкашка парте хьалхашка оттадаьча декхарех сийленца лоархiае а къахьегама коллективаш хьинар вiашагI а теха укх шера а бiарччача пятилетка а планаш дувцилга йоацаш кхоачашъяра тiаерзаде хьалаш таронаши йолаш ба Нохч-Гiалгiайчен коммунисташ. Нохч-Гiалгiай областной партийни организаце, республика беррига къахьегамхоша парте ЦК октябрьски Пленума решенеш кхоачашъергья, мехка Кхачан программа чакхйоаккхача юкъехьоцдола дакъа алсамдоаккхарга, вай ленински парте XXVII съезда сийленца гаргагiоргда а аьа, хийша бакъо йолаш да вай.

КПСС Нохч-ГIалгIай обкома VI пленум

ХИЙ ДЕХКАЧА ЛАЬТТАША ХЬАЛУР ДУКХАГIА ХИЛИЙТА!

Докладах йола пренеш

Дийнача дешах йолу пренеш хьайийллар КПСС Наурсин райкома хьалхарча секретара **А. М. Карагичевс.** Цо аьлар, районе хий дехка лаьтташ дукхагIа хилийтара, уж мелиоративни даькъе товдара кIезига хIама даьдац. Царех дикагIча тайпара пайда эцаре де доагIар ду хIана.

Халахете я, дукхача боахамаша проектин хьувкъамаш кхедац, моттигаш нийсду хий ца дехкача лаьтташ тIа уж доккхагIа хулаш. Цудухьа района боахамашта доклада тIа яь ваметанеш геттара нийса я, Воккъалдар аьлча, аьлар цо. Карагичевс, тхацига хIана а дукха моттигаш нийслу агротехника нийса ца лелаеш, хий дехкара хаваш туллийташ, органически а минеральни а удобренеш тувсара нормаш нийса ца лелаеш.

Районе юртбоахама продукци боарремагIа а тIа-тIа дукхагIа а йоаккхалга Iалащдара, хьайбаш доакъарашца Iалащдара, хий дехка лаьтташ дукхагIа хилийта ца Iеш, царна капитальни планировка яра а йоакхо е еза.

Хий дехкача лаьттех ахаш хIана нийсдаьза да. Хий дехкаш да аьнна лоархIаш долчар тIа дIаюаш я доакъара культураш. Из бахьан долаш хаоттама хьалаш диина долча шерашка а 70 проценталл дукхагIа хьайбашта доакъар кийчде вIаштIехьдалац.

Коммунисташа, районй юртбоахама къахьегамхоша дииза даргдоаца гIулакхаш чакхдоах. ДикагIча хана дIадийнад гуралаь дуа ялаташ, фуна а доакъара а дIайийнача люцернана, комалита чудуйтаж хий дула, мукха а кIина а подкормка ю. Тхо бIубена да, аьлар цо. Карагичевс, 1984 шера а бIарчча пятилетка а дехкарех район лоархIаергхилларах.

Цул тIехьагIа дош ду КПСС Шалинска райкома хьалхарча секретара **Н. Н. Айдамирова.**

Парте райкомо, совхозий юкхъанцарча партийни организацешка, аьлар цо, даим тIахьожам лоаттабу механизаци, лаьттанта химизаци а мелиораци а яра, юрташка белача наьха социальни проблемаш кхестаяра.

Оаха хьегача къах бериёт доал. Лаьттан ерригa продукташ кийчъяра планаш кхоачашъяьй. ХIаьо планал совгIа дIелуш латт уж.

Цунца цхьана де мел деза даьдац хий дехкача лаьттех пайда эцара, цудухьа тха района е а, йоагIаш критика йир доклада тIа. Юрта боахамерча тароний аьча анализо хьаьоих РАПО-с а совхозий кулгалхоша а хий дехкача лаьттех боагIача бесса пайда ца эцалга, дукхагIча даьхке къаьвача Iаьдалагiа бу болх, дIаюча хIамий структуре лерттIа лелац, Iилман ларда тIа лаьтта леладелга юкъеенхувац.

Цу тайпара дукхта лаьтташ да царидаш йоацача звенощка а бригадашта а тIа ца чIоагIдеш. «Московский», «Шалинский», «Автуринский» совхозашка, кхыча моттигашка хий дехкача лаьтташ тIа дIайийна хIамаш во хьувгIаю. Из нийслу агротехника нийса ца лелаярах, хий диллара хаваш тиллийтарах, ворнага хьежна хий ца диллар ах, органически а минерально а удобренеш бiеза пайда ца эцарах, дикагIа хьувкъаш йоала культураш дIа ца ерах.

КПСС ЦК Пленума материалашка боккха терхам тIабохийт планировани елга тоадара. Тха районе цу балха тIа дукха гIалаташ дуалийт. Царех дукхханешта бехке я республиканска ведомстваш. Республиканскии агропромышлении объединение совето, госплано, республика минводхозо хайра йоакхо яц хIамаш дIаюча лаьттай структура эргайоахаш тоадра.

1985 шера Шалинска хий дехкача системана реконструкци е лерзI, цо йиш хулийтаргьа ваар гектара тIа хий дилла. Цхьабакъда, республика минводхозо проект хIаизалца кийч а лаьц, болх бе безарашка дIа а елладц.

Ер шу чакхдаллалца а 1985 шера а вай кхоачаще дезача чоалхаеча дехкарашка дIадах болх кердача тайпара, хорта болаш белга. Цу гIулакха эша тароиаш районе йолаш я. Цунна тешал ду предприятей, совхозий, организацей коллективий политически хьинар чIоагIа айдена хиларо. ХIана партийни организацей, советски а боахаий а органий низаш тIадерзадаьд КПСС ЦК октябрьски Пленумо оттадаь дехкараш кхоачашдара, хьайбаш толаме Iангара дахара, хьатIадоагIача шерарча хьувкъама лард йоллара.

Къамел ду НГIАССР юрта боахама министра **М. А. Арбиева.** Цо аьлар, КПСС ЦК октябрьски Пленума решенеш юрташкарча къахьегамхоша дегаш раьза хинна тIаийцай. Юрта боахам дегIабоалабара, цун материально-техническа база, колхозий а совхозий а экономика чIоагIъяра парте дехна йоакхо ярах доакха берзат даьнна.

Хий дехка лаьтташ йовагIо доллаше, Гудермесски, Наурски, Шелковской, Грозненски а кхыча районий а цхьадолча боахамаша хIара шера кхоачашьяц люцерна фу, гибридин хьажкIаш кийтьяра, доакъар а кхыйола продукци а лаккара планаш. Цхьан дешаца аьлча, хий дехкача гектара тIара чуэлар кIезига хул, юкъера лаьрхIача 34 центнер доакъара единищал дукхагIа а доацаш.

Республикера ахаш хIама дац аьнна хий дехка лаьтташ пкъа дIайийча дукхача шерашка тIаюала баьцашин хьажкIаша дIаюаш да. Цу лаьттех лерттIа пайда эцарах тийша да люцерна фу, гибридни хьажкIаш ялара даьнъера правительства оттадаь лоархIаме дехкар кхоачашдар а воай доакъара база чIоагIъяр а. Республике кхедача фуца Российски Федераце Нечерноземни зоне 1,5 млн. гектара тIа дIаюаш йола люцерна Iалашъе езаш да вай, уж заданеш кхоачашйича вай республикана лу 60 эзар тонн комбикорм. Из программа кхоачашъяра кIезига хIама даьдац. Доацача хана дукха болх баьб люцерна фу даккхара, гибридин хьажкIаш кхеяра. Укх тIеххьарча кхаь шера 24 эзар гектарага дIакхоачадеш шердаьд фуна лаьрхIа люцерна дIаюе кхаш, материально-техническа база чIоагIъяьй, боахамашта специализаци яьй. Цу гIулакха лаьрхIа вIашагIъелдай «Гималовское» яха объединени. Цу дерригте йиш хилийтар 1981 шера 50 тонн яьнихача укх шера 1500 тонн люцерна фу деиха.

Цхьабакъда, дукхача боахамаша беча балхо Iалашдац оттаь заданеш кхоачашъелга. Люцерна фу, гибридин хьажкIаш ялара а кийчъяра а планаш хIара шера кхоачаш ца ев юс.

ДIахо министра аьлар, министерствана доклада тIа яь критика нийса а йоагIаш а я, аьлча. Юрта боахама министерства де мел доагIар дерга кхоачамбоацараш дIадахара. Лаьтта леладеча Iилман ларда тIа вIаштIехьъенна система юкъейоалае, хий дехкача лаьтташ тIарча хьувкъама программировани е, уж лаьтташ бригадашта звенонтех тIачIоагIде тIерг тхо хIаиа, аьлар министра. Надраш кийтъю, техника а хий дехка сеть е тоаю, дикагIа хьувкъам луш дола фу лохаш да.

Боккха терхам тIабахийта ладийгIар пленуме даькъа доацаш хиннараш «Атагинский» совхоза директора **Х. М. Битуева** даьча къамаьлага. Цо хоам бир укх шера совхозо 10 эзар тонн ялат даьккха хилларах, хIара гектара тIара план 26,1 мара ца хиннача 33,7 центнер йолаш ялат чудеша хиларах. Укх шера хIара кхоабача Iеттагара 2750 литр шура йоаккхаргьа, 1982 шерарчул 1000 литр совгIа. Укх шера планал совгIа паччахьалкхенга дохкарга 1600 тонн ялат, 500 тонн шура, 60 тонн дулх, 500 тонн баьцадараш.

Дикка дегIаенай производства эффективность. Хьалхагiе а даьча лоархIамегIа, совхозо бергба цхьа миллион сом совгIа пайда.

585 гектар лаьтта да совхозе хий дуллаш, цул совгIа, инициативни наькъагIа кхы тIа а 600 гектар совгIа лаьтта да хий дехка йиш йолаш.

Кхашка дехкача хих нийсагIа пайда эцията, — тха кертерча дехкарех да. Цхьацайола моттигаш нийслу кхашка дилла хий ца тоъаш. ДIахо а из хий маьхе хилара хаи хойташ моттигаш хургхилара шею яц. Цунна дувзаденна республика мелиорацей хинбоахамей министерствос кхашкарча хьарсамашка гIолла дIаухийта хий лаьттагIа чудуаргдоацаш цох дикагIа пайда эцара хIана йолча системана кеттал ийшка гIолла хий дехка система хьайоре баьъяьа яр.

Къамаьл дечо ладугIарий терхам тIабзаьбир парте ЦК Пленума решенеш тIа белгалдаьккхад, хинбоахама организацешка, «Сельхозтехника», «Сельхозхимия» яхача организацешка мелиоративни системаш хий диллара техникех массаза а тоаль лерттIа болх беш хилийтара дехкар шоашта дIатIаэца дехаш хилар, кхоачам хилаал удобренеш баьцовгIаш лорара кхоачамаш боаррамагIа юкъе а кхуьла езаш хилар. Бакъда, тхо долча из хIанз а деш дац.

Таханарча дийнахьа цу организацешк цхьанне а шийна тIаьдила гIулакх кхоачашдац. Запасной оатхалаш ца хилар, «Сельхозтехника» хьувкъам айбара гIулакхаца бала боацаш хилар, бахьан долаш совхозе даим болх ца беш латташ хул доагIаш хьисапе хий детташ йола машинаш. Из нийслу партнераш бухсоццаш хьалулача — хьувкъама сагота боацаш хилар бахьан долаш.

«Атагинский» совхоза коммунисташа де мел дезар дергда долаш дола кхоачамбоацараш дIадахара. Ерригача майдан тIара 50 центнер доакъарий единицеш, хиш дехкача лаьттан хIара гектара тIа 100—120 центнер доакъарий единицел яккхара де мел дезар шоаш дергхилара тешам белар ораторо.

Трибуна тIа — Надтеречни района «Верхненаурский» совхоза тракторист **Я. Ханиев.**

— Соца цхьана къахьегаш бола новкъостий, — аьлар цо — каст-каста йоккъад уттача хьалашка лаьтта леладе дезаш а цунна цIенхаштта духьала утта бсаеш а хул. Районе долаш дола 15 эзар гектар хий декха лаьтташ, лархIа бокъо а йолаш, оаха тхоай доло фонд лоархIаш да.

Хий дехкача лаьттош тIара районе 30 центнер ялат доакх, ахавел совгIа дола доакъар, ерригa комсаш, люцерна ги, баьцадараш, пестанш, харбазаш йоах. Хий дехкача кхашкара хьувкъам богара тIарчул цкъан ахазом — шозза дукхагIа хул. Белгалдаккха безаш бар са, хий дехка лаьтташ дикагIа леладе Iемалар а царех пайда эцар а бахьан долаш районо укх шера паччахьалкхенга ялат, комсаш, пестанш харбазаш йохкара план толаме кхоачашъяь хилар, хIаьта бIаьш тоннаш люцерна фу кийчдаь хилар а. Дикка дукхагIа кийчдаьд доакъараш, цо района къахьегамхошка таро хулийтаргьа хьайбай боахам боарраме дегIабоалабе, паччахьалкхенга дулх, шура, тха дохкара планаш социалистически дехкараш дииза кхоачаше а тIеххкоачашде а.

Района къахьегамхоша рапорт деннад шура, тха, фуаш кийчдара йола заданеш хана хьалха кхоачашъяра хьакъехьа. Ерригa тароеш йолаш да тхо дулха план кхоачашъе а тIеххкоачашъе а.

Района юкъарча толама юкъе доккха даькъ да тха коллективa а «Верхненаурский» совхоза а. Боахама хьайбаш леладераш шу бутт гаргга ха а я пятилетка чакхйоалача шера чотагIа къахьегаш боле. Бакъда, дерригача кхоачамехи таронехи тхо пайда ийца даьнмад ала хIанз а хьалха да.

КПСС ЦК октябрьски (1984 ш.) Пленумо дIадехарашка хьежача къаьстта диина а белггала а гуш да хий дехка лаьтташ леладара даькъа тха дола кхоачамбоацараш дииза дисараш. Иштта, «Гвардейский», «Братский» совхозашка хIара шера хьан гектара тIара 35—40 центнер ялат доаккх, хIаьта «Набережный» совхозе тIеххьарча шерашка гектара тIара даькха ялат 10 — 12 центнерал тIехдаьннадац, хIаьта тхо а дукха гаьна даьннадац «Набережный-чул».

Фуд иштта эргалоаш хилара бахьанаш? Уж да хьалхалаттача боахамашка тоадаьча лаьттех дукхагIа пайда эцилга, уж дикагIа леладелга Iалащдаь хилар, укхаее найрра бригадашти звеньаштeх юкъеккувл коллективни подряд, цун ларда тIа йолаш йола ерригa производствейни потенциал балха юкъе уаз. ХIаьта вокха боахамашка из деш дац.

Хий дехкача лаьттана культураш эсала хьувкъаш хилар алхха царна доал во дарах лаьтта Iаш, баьцовгIаш дегIайоагIача фазага кхаьчача хана кхоачам балла дIатоха хий ца хиларах а латт. Из цIенхашттара проблема я. ХIаьта юкъа йоагIача боаране из юцар а довра тхона. Цу хьакъохьа оттаьа предложени а я «Назрановский» совхоза районе реверни водохранилище хьалъе, аьнна. Цхьабакъда, практически лаьрхIача цу даькъе хIанз укх сахьате даь цхьаккха хIама дац.

Районерта коммунисташа, беррагача къахьегамхоша, — аьлар КПСС Назрановски райкома хьалхарча секретара **А. А. Малиева,** — чIоагIа къобалъеш тIаийцар КПСС ЦК октябрьски (1984 ш.) Пленума решенеш, хIаьта советски наьха вахара хьал дIахо тоадара хьакъехьа парте кIаьд ца луш кхы а йоакхо еш хилар санна а лоархI из.

Юкхъанцарча парторганизацешка, къахьегама коллективашка вIоарта Iомаеш латт Пленума материалаш. Из болх парте районо тIаберзабаьб парте де лерхIарий политически маIан, цар бокха лоархIам хIара къахьегамхочунга дикагIа кхетабайтара а уж кхоачашдеча цунга хьинара даькъа лацийтара а.

Ховш ма дий мелиораци ьнр аьнна юртбоахама производство айара йола ерригa проблемаш кхоачашьлургйоацилга. Цу гIулакха эш лаьтта леладара юкъара культура лакхъяра бола хьинаре, инициативни, массе а оагIорахьара болх. Доклада тIа цIераш яьхарашта юкъе ба богара тIа дукха хьажкIаш кхеяь тха районера звеньевой. Уж боккъонца цIена къахьегаш бола нах ба, шоашта хьалхашка латтача дехкарех бола бехктокхаш кхетабейй, боккъонца бола шоай гIулакха мастераш ба. Кхы а дукха ба тха хий декхаш доацача лаьтташ тIара хIара шера лакха хьувкъамаш чухкуьаш бола хьалхалаттараш. Царех ва хIара гектара тIара таддана 200 центнерал тIех коартолаш йоахаш вола «Экажевский» совхоза коартолаш лелаер Евлоев Хьажбикар, цхьан гектара тIара 400 центнер йоаккхаш шекара свеклаш йоахаш вола «Назрановский» совхоза свеклаш лелаер Бузуртанов Саварбек, ше лелаеча 23 гектарах хIарaне тIара 720 центнер доакъара свеклаш чуена вола цу совхозера Имагомев Баппир.

Района лаьтта леладераша толаме кхоачашду тIаийна дехкараш: коартол йохкара йола пятилетна заданеш хIанзза кхоачашъяьй, пхе шера программа дIъ шера кхоачашъе гарта ба ялата, сома, баьцадарашта.

ИттлагIча пятилетке юкъера лаьрхIача хIара шера хинначунца нийсача хьувкъам лакхбеннаб: хьажкIаш — 16 центнер, коартол — 50 центнер, шекара свеклаш — 50 центнер.

Дукха болх баьб ялат дукхагIа даккхара даькъе. Нагахьа санна иттлагIча пятилеткагIа юкъера лаьрхIача шера паччахьалкхенга йохкаш хинна фуала яьа хьажкIаш 4351 центнер хиннале, укх шера йохкаргьа 17,5 эзар тонн, хIаьта дерригa ялат — 25 эзар тонн.

Цунца цхьана, КПСС ЦК октябрьски (1984 ш.) Пленуме К. У. Черненкос даьча къамаьла тIа белгалдаьхарий поэщегара хьежача, юртбоахама производство дегIабоалара даьхке тха хIанз а цIенхашттара кхоачамбоацараш да. Таханарча дено дIадехарашка хьежка лелабац районе агрохимически служба болх. Дукхха кхаш оасар долаш хул, боагIача тайпара къовсам лоаттабац оасара духьала. Хьувнъамаш а сов чIоагIа эргаш да. Цхьайолча совхозашца, къаьстта «40 лет Октября» яхача совхозе, кIезига хьувкъаю шекара свеклаш. Керттера бахьан — уж лелаяра ерригача этапашка лерттIа агротехнически приемаш ца лелаяр да.

Районе мела дел мелиораце таронех пайда эцара гIулакх. «Назрановский» совхозен совхоз-техникумей хий дехкарех лоархIаш 891 гектар лаьтта да, бакъда, царех хьабоалаш пайда бац, хIана аьлча, 1976 шера йиала къайла оросительни сеть болх ца беш тоха йола а ерригена реконструкция е еза а дукха ха я.

ВIалла тIехьа тетта йиш йоацар санна лаьрхIад КПСС ЦК октябрьски Пленуме хьайбай боахам дегIабоалабара дехкар. 1982 шера хьайбай боахам сихха дегIабоалабара йола программа кийч а яь, хьайбай продуктивность лакхъяра нийсса доахана фу тоаделга, доакъара база чIоагIъелга вIаштIехьдоаккхаш да тхо, фермашка хьадаьд а эшаш дола культурно-бытовой хьалеш. Цунах хьахиннараш сихха гуш хилар. Масала, «Назрановский» совхоза Наьсар-Кертерча ферме укх шера 1980 шерaца нийсйича 410 тонн дукхагIа йоахих шура.

КПСС ЦК октябрьски Пленума решенеш, цига новкъоста К. У. Черненкос даьча къамаьлацара установкаш кулгала а лувпаш, КПСС райкомо беррига массово-политически организаторски болх тIаберзабергба парте планаш кхоачашъяра.

Ше къамаьл деш **А. А. Оприщенко,** «Промавтоматика» НПО генеральни директора аьлар, — парте хьадда белгалдаьд социально-экономически прогресса керда дозаонаш дахара дола керттера наькъаш. Уж да — общественни производство сихха дегIайоалаяр, детIаахара интенсивни факторех ма могга дукхагIа пайда эцар. К. У. Черненкос белгала ма даккхара, «халкъа боахама эффективность лакхъеча оа лаигара эргалошийн езаш да вай шийтталагIча пятилетке».

ГIулакха маIан латт, ленински дешаца аьлча, «юкъарча къахьегамца дер хьалхарчул дикагIа, хьалхарчул дарегIа, хьалхарчул дукхагIа хьадарах».

Хьалхашкахьа дIадаха, дукхагIа хIама хьаде, вайна массанена хоьш ма хилара, йиш я алхха Iилманен техникаеи нарагIдьшнар, принципиально керда машинаш оборудовани кийчъяри ареерзарий, прогрессивни технологи лерде а лувцаш.

Тахан — Iилма-технически прогрессаца гIа боахаш хилар — из да хьадхаоелача темпаца халкъа боахама дерригa доакъош электронно-вычислительни техникаца, роботашца, микропроцессорашца, сатташ йолча производствейни системашца Iалашдар.

«Промавтоматика» НПО целевой халкъа боахама программа доазонашка миниводхоза организацешца цхьана дакъа лоацаш я Крымерчеи Молдаверчеи кхаь объекташа лаьрхIа капельни орошене автоматизировании системаш хьаеча.

Объекташ — уж я самый бешамаш, комсий бешамаш, цига монтаж яь капельни орошене технологически оборудовани а йолаш. Оборудованена юкъейоагIа насосаш, хий цIенду фильтраш, хий детта система хьахулаш йола тайп-тайпарча диаметрех йола трубопроводаш, хIаьта къаьстта капельницаш — хIара талга юкхе оттаь хий деттаргаш.

Фу лу капельни орошене цу способах нийса пайда эцаш хилча? Капельни орошенех пайда эцаргболаш дагIача кердача бешамашка хьувкъам шозза лакхагIа хул, массаза деттача тайпара хий деттача хулачуь хIаьта хий шозза кIезигагIа дIа а доьа.

Гаьнаш дика чIоагIагIа духьала уттаьу тайп-тайпарча лазарашта, хаоттама хувцамашта. Къьнача бешамашка цу тайпара пайда кIезига боал, бакъда, хIаьта а гIоллеIагIа хул.

Вай мехка капельни орошени дукхагIча даькъе юкъейоалаьй совий бешамашкеи шерача мутIарех дIаегIача комсий бешамашкеи. ХIанзе системаш хьальъйынй 3 эзар гектар долча кхашка. ИарагIа пятилеткагIа лаьрхIад капельни орошени а йолаш 25 эзар гектар долча лаьтта оросительни система хьалъе.

Тхона хетачо, Нохч-ГIалгIайчено пайданегIа хургьар капельни орошене автоматизировани системаш хьаяра Крымера опыт юкъейоалаяйча. Нохч-ГIалгIайчено капельни орошене автоматизировании системаш хьаяра долча бахьай программи кхоачашъяра чакхъяха сапргьа дукха организационно-технически мероприятеш.

Вай республике капельни орошене автоматизировании системаш эффективнегIа юкъейоалаелга Iалашде йиш хургья парте областной районнии комитетий оагIорахьара хаддамэ цу гIулакха тIахьожам лоаттабеш хуле.

Доккхий а бехктокхаме а дехкараш латт вай мехка хьалкашаш. Ухаэара хьабоагIаш ба ерригача къахьегама коллективашта. хIара болхлочоа парте оттадаь дехкараш толаме кхоачашдара даькъе тIалаттача бехктокхама боккха боарам. Тхо доггтийца да: Коммунистически парте хьалхлеца уж дехкараш толаме кхоачашдергхиларах, хIаьта белгалдаь де лерхIараш — чакхдоахаргхиларах.

Пленуме къамаьл деш НГIАССР мелиорацеи хий боахамей министра **М. Ш. Бахатгиреева** нийса лаьрхIар миниводхоза, «Чеченингушводстрой» управленена, кхыча хинбоахама организацешта яь критика. Оаха, аьлар цо, йоагIаш йола вывод ерзя.

Хинбоахама организацей коллективашка хIара шера кхоачашду мелиоративни кхьдолей дикна дукха балхаш. Кхоачашъеш я керда оросительни системаш хьаяра а йолаш ярата реконструкци яра а алкаш. Толамаш кхы доккхагIа хила тарлора, нагахьа санна министерства, «Чеченингушводстрой» управлене, районнийкарча цар подразделенеш шоай хинахьа а дика а поашта хьалхашка латта дехкараш кхоачашдоре. Халахете а, эксплуатационни хинбоахамий организацей, колхозийи совхозийи бехкагIа хIара шера хий ца тоаш дус 6 эзар гектарага кхоачаш лаьтташ. «Чеченингушводстрой» управлене подразделенешта оттаьча ханашка болх бе йолаллийтац объекташ, брак йолаш балхаш ду. ГIишлоккой балхаш цхьайолча хана юхатетт балхаш дIадоладара эша лаьтташ хьинхьа хьаькъоста да дача малхоашен совхозашен. «Совнаминпроводхоза» института филиала проектни решенеш уж кхоачашъелгаш дукха а дикагIа хьао доагIа. Филиало кIезига юкъенхува керда нарагIдьнараш, хIаьта де мел доагIар дац проектни балхаш дукхагIа дера, уж чIоагIа хилаш доллаше в. Республика агропромышления объединена чуйоагIаш йола керттера единица ше хиларах тарра, юрта боахама министерство дехкарийла я агропрома беррига члений низаш вIашагIтоха бакъда, из хIаиз укх сахьте холуш дац. ВIаши къаьста хилар ведомственность лелаяр, юртбоахама организашта юкъе цхьадолча даькъе долаш дола шоай кхоачамбоацараш кхычарна дIатIадайка гIерташ хилар санна дола хIамаш гIулакха пайда беш дац.

Парте Центральни Комитетой СССР Министрий Советой лаьрхIад 12-ча пятилетке боахамашкара ерригa сеть хинбоахама организацей балансе дIачуяла. Боахамашкара сеть балансе хьацаш хиларо ерригача организацешкара хьадехаргда керда кхаш хий деттаргдолаш дика кийчдара санна долаш долча лаьттанта ремонт яраш доагIача тайпара лелададарам уж бехктохаме хилар. Организацей, цар кулгалхойи специалистийн балха мах бергбе юкъера хьахулачуга хьежна — хьувкъамга, къахьегама оасаргьена, продукцега дIадоллачуга хьежна.

Хинбоахама организацей коллективашка, цар партийни, комсомольски, профсоюзни организацешка, аьлар къамаьл чакхдоалаш Н. Вахитиреева, республике мелиораци дIахо дегIайоалаелга, цун эффективность лакхъелга лоархI Кхачан программа кхоачашъяра лоархIаме дехкар санна, хIаьта из кхоачашъяра шоашта мел доагIар а дерга.

Къамаьл де доща Сунженски района XX партсъезда цIерагIча колхоза председатела Р. А. [illegible].

Тха колхозе хий дехкаш 3,5 эзар гектар лаьтташ да, е дерригача оахаш долча лаьттех 58 процент дерэй. Карарча шера оаха тоадаьд хий деттача техника болх вIаштIехьбоаккхамага. Хьадер дукхагIа хилийтара механизатораш оарцагIбахара моральни материальни стимулированеш юкъейоалаьй.

Тхо тешаш да, хий декхача лаьттай чотагIа хаддамаш моша доакъар лоаттаргдолаш гIулакх вIаштIехьа дикхар шура телача доахана продуктивность лакхъяра боккха лоархIам болаш хургхиларах. Тахан тха хьайбаш леладераш ала йиш йолаш ба шура йохкара шера йола план 94,5 процент кхоачашъяьй, аьнна. 3 декабре дена фермай коллективаш йолалургьа планал совгIа йола продукци заводе дIаяхийта.

Цхьабакъда, боахама мелиораторий, специалистий балха критически мах а беш, аза доагIа, хиш дехкача лаьттай таронех хIама а белза пайда эцаш ца хилар. Из бахьан долаш бIаьш тонниш гуралье дIадийнача кхашкара ялат, йол, моша доакъар колхозага хьа ца кхоачаш дисад. 470 гектар долча кхашкара хIара гектара тIара чуена фуальякха хьажкIаш 36 центнер хилар. Хьувкъам планагIа болчул лакхагIа ба, бакъда, таровал дукха кIезигагIа ба. Тха лаьттешкара тешаме гектара тIара 50 центнер а кхы дукхагIа я фуальякха йоакхаль хьажкIаш чуаца йиш я. Укхаза оаха мел доагIар даьдац. ЦIенхаштта дIадоладе деза оаза поливальнинй надраш кийчъяра гIулакх, эргальккха тоаеа еза къахьегам вIаштIехьбаккхарея цунах доагIар дIадаларея система, безам совбаккха безе специалистий.

Дукхха дешаш къестадеага дерригa тхоах тийша дац. Боахаме йолаш я догIа делхара хьисапе хий детта 19 установка. Уж кIезига я дерригача кхашка хий деттара. Кхы тIа ми 7, 8 установка. Цул совгIа, техникага оасаре болх байта а вIаштIехьдалац, тха цхьайолча хана, запасной оатхалаш ца хилар бахьан долаш.

ДогIа делхара хьисапе хий деттача установкашта, боахамерча сета гIулакх делга а царна ремонт ега а цхьан даь кара хилийта еза ха хьатIаккхьчай мотт сона — Сунженски оросительни системий управленешкара, цун коллектива гIулакхаш моллое бакккхача хьувкъамах тийша а хургболаш.

Юрта боахама деш дола новкъостал, аьлар пленуме къамаьл деш, «Грознефть» объединени генеральни директора **Р. М. Хачатурова,** дукхха шераш хьалха дена объединене производственни балхах дIакъаста йиш йоаца дакъа долаш хьадоагIа. КПСС ЦК октябрьски Пленумо цIаьхха а тхоай тарошашка хьажен дукхача хана йолча мелиораце программа кхоачашъеча юкъе хьортдола дакъа белгалдеи дезача кхоачадаьд тхо.

Гаргарча хана юрта боахама дIаяла вIаштIехьдаргда тха 200 миллиметрагара 500 миллиметрга кхаччалца диаметр йола, керттерча даькъе Терски Сунженски довкъашка гIолла йилла, 200 километр трубопровод. ЙоагIаш йола ремонт йича уж делае йиш хургья доакъашкарча дьгIенашкеи цоашкеи хий деттара, е кхы деце турбаш цигара хьал а яьха кхыча гIулакхашка дIаяхийта. Республика территоре тIа дукха трубопроводаш йолаш дола тхо дIахо йодаьа хана е кийча хургда производственни процессера мукъаьлниачуя тIехьагIа уж юрта боахама дIатела.

«Грознефть» объединене болх алхха лаьттан чIнапца бувзабенна хиина ца Iеш лаьттанца бувзабена а ба. Карарча пятилетка шерашка буровойши промысловш объекташи хьалъяра объединенена къахъоастадаьд 2500 гектар лаьтта. Предприятеш леладе яьнай лаьтта. Нагахьа санна 70-гIа шераш чакхдоалача хана объединенега 12,5 эзар гектар лаьтта хиннадале, таханарча дийнахьа — 2,5 эзар гектарал кIезигагIа. Лоамашкарча 10 эзар гектар совгIа долча лаьттанта рекультивация а яь юртей хьуш боахама юхаденнад.

Республика мехкдаьтта промышленноста предприятешта юкъарчал доацаш даькъа доац Кхачан программа кхоачашъеча. «Нефтяник» яха совхоз мехкдаьттех газан лакхара управленешкара гIонна бола бить боахами чубоагIаш йолча объединене аграрни цехо шерагара шу мел доаа дукхагIа йоал юрта боахама продукци. 1985 шера хьал а кхедаь мехкдаьттахоша доккха лаьрхIад 550 тонн баьцадараш, цу даькъе теплични дараш 210 тонн, 425 тонн дулх.

НГIАССР мелиорацей хин боахамей министерства Шелковски ПМК экскаватора-машиниста **М. И. Кравчукова** аьлар, ПМК дехкар — вегетационни хана лаьрхIа оросительни сбросни система кийчъелга. Шелковской районе 1700 километр совгIа йаьха я из. ХIара шера дехкар балхий боарам миллион кубометр хул.

Пятилетка йолалуча хана тхога 19 экскаватор яр, хIанз кхоайсараш пхоъ мараяц, хIаьта царех шиъ а балха пайдана яц. Цу тайпарча техникана хала да доккхий балхаш кхоачашде. Бакъда, тхо а дагIац цхьаккха хIама ца деш-м, скрепераша бульдозераша балхаш дукхагIа царна даь балхаш дикагIча хул. Цхьа беьнаи доацаш дац «Путь к коммунизму» яхача колхозе, Л. Н. Толстой цIерагIча совхозе хиннача тайпара лаьтташка шоалагIа а тух гучадоалаш моттигаш кийсьилар. ПМК кулгалхоша цкъа санна дукхаза а дехар даьд мелиорацеи хин боахамеи министерства производственни база чIоагIъе, яхаш, бакъда, из доаш къоастадеш дац.

Цу тайпара гIулакхаш латт гидротехнически сооруженешта ремонт яра даькъе а. ВIарчача кхаь шера гектара кIезига кхаьчий тхога гидротехнически ашикабетон. Цунна меттел фу дIайохийтаргьа-хьогI, яхаш, дукха уйла е езаш хул тхо.

Каст-каста гу тхона цхьацадолча боахамашка кхом ца беш хий детташ: цхьадолча кхашка хий чуцец, кхыметтеа лодиаш хехна а йиш хургболаш, кхыдараш — йистош тIоада а йий дут. Нийса оттадаьд тахан дехкар: мелиорацеи лаьттаех пайда эцарен доаш комплексно леладе деза — гIирсаш хьалдаргара дена уж эксплуатацие дIадаллалца.

Кхы кIезигагIа лоархIам боацаш да мелиоратораша дIадехараш теркалделга а. Тхона чIоагIа эшаш я массанаха гIолла лелалуш йола машинаш. Геттара во латт запасной оатхалашца тхо Iалашдара гIулакх.

Дика лар юхеют лаьтта мелиоратораша. Оаха яьхача бIаьш километраш йолча сапгарашка гIолла хий кхоач кхашка. Из бахьан долаш йоккъал уттачара даьтта дийнду, «Сийлахь-йоккхача Йоттамой 40 шу дизара — хьинаре къахьегара 40 кIирa» яхача дешаагIа социалистически яь йоалай тха коллективо. Карарча шера итт бетта подрядни балхаш план 101 процент кхоачашъяьй, хинал хьалха бола бе йолаллийтай 220 гектар капитальни планировка.

КПСС ЦК октябрьски Пленума решенеш йийцай партиома заседане, хьайийлача партийни собране, цигош партийни организацешка, аьлар «Гудермесский» яхача совхоза партиома секретара **М. С-М. Бердуков.** Лаьтто луш дола беркат тоадара, хиш дехкача лаьттай эффективность лакхъяра тIаерзаьь йола мероприятеш кийч а яь, чIоагIъяьй. Iилман ларда тIа чIоагIъяь йола севооборот 1986 шера йизза караерзаелга Iалашдара йола комплексни мероприятеш чакхйоахаш я. Укх шера духхьашха 440 гектар долча кхай тIа дуга чекашта капитальни планировка яьй. ХIанз а тIехьа из болх дIахо беш ба.

Цхьабакъда, хиш дехкача лаьтташ тхона лучеш тхо кхоачамбеш дац. Укх пятилетка дить шера паччахьалкхенна оаха дIа ца луш дисад дукха ялат, шекара свекла, люцерна ги. Цо хьахьокх хьалхашка оттадаь декхараш кхоачашдара специалистаи ерригa коллектива оарцагIъяккха совхоза партийни организацей кулгалхойи вIаштIехьдаькина доацилга. Тха бехкагIа доацаш дола бахьанаш а долаш да, 1972 шера доккхий кхоачамбоацараш а долаш дуга система эксплуатацие дIаелар. Чекашта капитальни планировна хий низаца е вIаштIехьдалац совхоза. Кхоачамболаш мелиоративни техника ца хиларах шоттала дукха ремонтни балхаш кхоачашде низ дIаккхачац Гудермесски ПМК.

Iалашо яра даькъе а во лел тха гIулакхаш. Массехк шера оаха занакаш тезе а, тхога тьалкхоачаш яц пневмоход йола экскаваторaш, автогрейдераш, сварочни агрегаташ.

Укх тIеххьарча итт шера, аьлар «Чеченингушплодоовощхоз» объединене начальника **М. И. Чочаева,** шоаэа ахавзаа лакхьенай совхозий керттера производственни фондаш, лакхденнад къахьегаме энергех пайда кибелга, хьаьй хиш дехкача лаьттай кхо эзар совгIа гектар.

Дукхача хьалха латтача коллективашка хьаькъилг пайда кийбу мелиорировании лаьттаех, минерально удобренех, индустриальни технологи юкъе а кхувлаш, хIара шера гектара тIара чуэц 300—350 центнер баьцадараш.

ХIаьта а мелиорировании лаьттаех пайда эцача долаш да дукха цIенхашттара кхоачамбоацараш ца деш дисараш. Юкъера лаьрхIача хиш дехкача лаьттай хIара гектара тIара чуэцаш дола баьцадараш 150—160 центнер мара дац. ДукхагIйола совхозаш проектах лаьрхIача бесса хьувкъам чубарга а кхачаяц. Дукхача боахамашка агротехнически приемий комплекс яра бе боагIача бесса мах бац, хиш дехкара йилла хаваш а нормаш а телхаю, кIезига ехк органически минеральнии удобренеш, мела лея прогрессивни технологи, юртбоахама культурай керда сорташи гибридаши юкъенхувилга. Хий дехкача лаьтташкара культурай хьувкъам лакхбар айхха дувзаденна да къахьегам дикагIа вIаштIехьбаккхара, цунна стимулировани ера, бригадни подряд юкъейоалара. 1984 шера объединене совхозашка бригадни подрядах къахьегарга яьнкай 134 коллектив. Деррига чуденача баьцадарех ах гаргга дая 40 процент сомн цар чуйий ба. Цхьабакъда, цхьайолча моттигашка хий дехка отрасль шийга къаьстта дола долаш яц, цудухьа хиш дехка дезар малаш-б хоьиг дац, цо тIехьатетт культурай кхеечара индустриальни технологи караерзаелга.

Мелиоративни лаьттаех пайда ийбара эффективность лакхъяра совхозашта доккха новкъостал дерга тIадоацадаьд хиш дехкача кхашка производственни гIулакхаш деш йолча предприятешта организацештех. Цкъа санна массехказа моттигаш нийсьенай совхозашка даьча балхех боагIаш бола пайда ца болаш, хIаьта хинбоахама организацешка боахамашта практически новкъостал ца деш а моттигаш нийслу.

КПСС ЦК октябрьски Пленумо хьалхашка оттадаь дехкар да — кердача дикача боарамга мелиораци елга айдар, юртбоахама продукци лаккхара цун потенциальни кхоачамех биэза пайда ийбар. Из дехкар кхоачашдара объединене совхозий коллективашка кийчъяьй 1985 — 1990 шерашка мелиораци материально-техническа базей дегIаккувлара йола комплексни программа. ЛаьрхIад дерригa баьцадараш хиш дехкача лаьтташка кхе.

• • •

Дийнача дешах лаьца тIаьйцар шерра соцам.

Союзан дехьара

Дуне цхьан кІирагІа

ЭГГАРА ХЬАЛХАРА ДЕКХАРАШ

Ма дарра аьлча, тІеххьарча ханарча дерригача советски арахьарча политика хьакъехьарча документаш тІа, КПСС а Советски правительства а кулгалхой выступленешка чІоагІа ира а ма йоаггІара а уттаю кхы мелъяраш тІехьаяна йоалаш йола проблема — ядерни тІом ца хилийтара проблема. Къаьстта чІоагІа хьахьекхар из дукха ха йоацаш эн-би-си яхача американски телевизионни компание корреспондента хаттарашта жоп луш К. У. Черненкос даьча къамаьло. «Халкъи партии цаІаш да. Херика къамаьлаши статьяши» яхача К. У. Черненкос Австре арадаьккхача книжка тІарча австрийски книжкаш дешарашка долча кхайкарало. «Цу гІулакха, — белгалдаьккхад эн-би-си хаттарашта жоп луш советски кулгалхочо, — мелал хилийта йиш яц».

Цу документаш тІа оттадаь эггара хьалхарча аргІанара декхараш — «ядерни тІема кхерам мишта дІабоаккхаргба, герзаш Іоаделга юхатохара йола способ лахар, халкъаш шоай кхоанена сагота хургдоацаш дола хьал дуней тІа оттадар» — из дерриге а тІадерзадаь да адамлен кхоанена бола тешам материальни чІоагІбара, цунна тІалаттача саготон бахьанаш овлангара дезэ дІадахара, дунен халкъашта юкъера кхерамале чІоагІъяра, доккха дакъа юкъедахьара. Уж декхараш хьалххагІе а белгалдуллаш да Советий Мохка ленински арахьарча политика шиі чулоацамца, де лерхІар чакхданкхара а леррагІа а машар лоаттабара чІоагІбараш тІехьа КПСС лоаттабеча къовсамца.

Цхьа бахьан доацаш дац бокъонца дІадуззаргдолаш Советски Союза машара гІулакхаш дувцара американски общественность харжар. ХІаьта цхьа бахьан доацаш дац австрийски книжкаш дешараша даьча кхайкарал тІа хьоахаль тема советско-американски гІулакхий хьакъехьа хилар а. ХІана аьлча дика ховш да, эггара хьалха ВІашагІкхийттача Штатий паччахьалкхен-монополистически верхушка советски арахьара политика чулоацам теллабер, харцахьа боахар йоландаь, шиі халкъех Советий мехкагІа дола бакъдар цо нзайла кхухьандаь. Духхьал цун бехкагІа эттад хІанз дунен тІа нийса доаца хьал, къаьстта чІоагІа кхохкам нІаьд ца балийтен конфронтаци лелаен гІерташ атмосфера оттаяй цу низама. Ховш ма дий рейгановски стратегаша дукхагІа герзаш Іоадича, хІаьта нах дукхагІа боабергбола герзаш дукхагІа а долаш Іоадича, кхерамале чІоагІагІа хургья яхилга. Из цхьаккха хІаманца нийса лархІа йиш йолаш ца хиларал совгІа, къаьстта чІоагІа кхеране а хІама да.

Исторически лаьрхІача дукха йІаьха йоацаш дІаллхача хана американски кулгалхой раьза хиннабар терзаш Іоадара наькъагІа цхьане а кхерамале Іалашъе йиш йоацаш хилара, кхохкам кІаьдбара принципаща юкъера гІулакхаш тоадара йолча теакса. Цхьабакъда, цул тІехьагІа Вашингтонерча дІайхача кортоша юха а йолайир «крестови поход».

ХІанз океанал дехьагІара хьахозаш я барт бе безам хилара хьакъехьара оазаш, цхьабакъда, уж цхьакка практически гІулакхаща чІоагІъьяц. ХІаьта новкъоста К. У. Черненкос белгалдоаккхаш ма хиллара, «гІулакх хьада йола проблемаш практически къовстаира бола никъ лахара США тхоах хьакхетарга хьежаш латт».

•

АЗЕРЧА МАШАРАИ КХЕРАМЗЛЕННЕИ ТІЕХЬА

Укх деноша официальни доттагІлен визитагІа СССР Лаккехьарча Совета делегаци Вьетнаме, Лаосе, Кампуче хиларо цІаьхка а бакъдир Советски Союзеи Индокитая кхаь мехкеи доттагІал а солидарность а йохаргІоацаш хилар. СССР Лаккехьарча Совета депутат, КПСС ЦК Политбюро членалла кандидат, КПСС ЦК секретарь В. И. Долгих керте волаш хиина советски делегаци вІашагІкхеташ хилар цу мехкий партийно-паччахьалкхен кулгалхоща, юкъерча гІулакхий шеррача оагІоний хьакъехьа дІа-юха къамаьлаш дир, йийцар шитта дунен халкъашта юкъерча хьала проблемаш а. Переговораш чакхъьлар дагара дар бокъонца вІашка доагІача, доттагІлени вІаши кхетареи хьале.

ВІашагІкхийттача а къамаьлаш деча а хана белгалдаьхар Советски Союзаи Индокитаи кхаь мехкаи юкъера политически, экономически, Іилма-техническии, культурни бувзамаш толаме дегІадоагІаш хилар. Цу хана белгалдаьккхар экономически цхьана гІулакхаш леладар къаьстта чІоагІа лоархІаме долга, хІаьта из дІахо кІоаргдаро лаккерча боараме СЭВ членаш долча мехкий Экономически совещане решенеш кхоачашъяра новкъостал деш хилар а. Ховш ма хиллара, цун документаш тІа белгалдаь да вежарашка долча мехкий экономикаш лакхьелга сиха дара, СЭВ членаш долча мехкаша Вьетнаман кхыча социалистически паччахьалкхенаштен цар халкъа боахам дегІабоалабеча, индустре декхараш кхоачашдеча, дунен халкъашта юкъера къахьетам дІашийсбара уж кхы а шерагІа юкъесоара деккараш кхоачашдеча дІахо тІо дара дола наькъаш.

Ханое, Вьентьяне, Пномпене хиннача вІашагІкхетарашка къаьстта чІоагІа белгалдаьхар Индокитая кхаь мехкацара Советски Союза гІулакхаш дегІадоаладара КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лаккехьарча Совета Президиума Председатела К. У. Черненкой Вьетнама, Лаоса, Кампуче партийно-паччахьалкхен кулгалхоща хиина доттагІал тІехьа вІашагІкхетараш Іалашмате боккха лоархІам болаш хилар.

Индокитая мехкаша Советски парламентски делегаце визиташ йолча хана белгалдаьхад, империализма низашен дунен халкъашта юкъерча реакцеи цІаккха ца хиннача тайпара терзаш Іоадеш, ядерни тІема кийчо еш, цу цхьан хаппа социалистически паччахьалкхенашта духьалара психологически тІом михьара боахаш, латтача хьалашка, къаьстта чІоагІа лоархІам болаш я социалистически содружества вежарий мехкий цхьоагІо, уж кхотадена хилар, вІаши оагІув хьалоацаш хилар.

Вакьда, Ханое, Вьентьяне, Пномпене вІашагІкхетараш долаш а переговораш йолаш а керттера моттиг дІалоацаш хиннараш империализман гегемонизмеи низаша кхохкам дІахо михьара боахаш, регионерча мехкий чурча гІулакхашта юкъегІерташ, Индокитая мехкаш АСЕАН членаш дола мехкаци вІашкакхохка гІерташ хиларах хьахиина Къулба-Малхбоален Азера проблемаш я. Боккха кхерам болаш хІама да Вашингтоно хьал а хьееш Таиландо ца социйташ Кампучеяи Лаосаи духьала лелаю провокацеш.

Советски парламентарешта Вьетнаме, Лаосе, Кампуче переговораш еча хана белгалдаьккхар АСЕАН мехкашара гІулакхаш тоадара, Азера хьал лерІІадаккхара, Къулба-Малхбален Азех машареи стабильностеи зона яра тІадерзадаь цар леладу гІулакхаш Советски Союзо дизза хьалоацаш хилар. Индокитая кхаь мехка кулгалхоша шоай оагІонгахьера бизза хьалаьцаб герзаш Іоаделга соцадара, ядерни тІом ца хилийтара, массаме юкъара машар чІоагІбара бола КПСС-еи Советски паччахьалкхени леррагІара машар безара никъ.

**Ю. РОМАНЦОВ,
О. ПОЛЯКОВСКИЙ.
(ТАСС).**

РЕСПУБЛИКА ХЬАША

Кинкиаш дезарий республикански общества хьийхаьена укх денощка Грозне творчески вІашагІкхетараш деш хиннаа Ленински преме лауреат, Украински ССР заслуженни артист, Ермоловай цІерагІча Московски драматически театра актер Конкин Владимир.

Грозненцашта вейлаа, везавеннав В. Конкин «Мишта чІоагІденнад болат», «ВІашагІкхета деза моттиг хувца йиш яц», «Дайн бераши» яхача кинофильмашка цо ловзаеча керттерча ролашка гІолла. Гулбеннараша безаме тІаацача актера дийцар ше юкъе а волаш даьхача фильмех, цар турпалех.

Сийлахь-йоккхача Котайн 40 шу дизара накъадаккхача хана къаьстта чІоагІа тербам тІабохийт актера Даймехка-тІема хетадаьча фильмашта, ладувгІараш тІахьех цо вай Даьхенна хала хиннача шерашка из дорееш моастагІчоа майра духьале дахьта дьадай, дай, ноаной, бокхагІбола вежарий биц ца болийташ даганхаба.

Безам тІаозаш дуьц В. Конкина шиі вахара наькъах, 22 кинофильме ше ловзаьча ролех, шиі кхоачашде кхийнача гІулакхех.

Саратовски театральни училища чакх а яьккха Харьковски ТЮЗ-е болх бер волча хана, вІалла дага а доацаш Н. Островске «Мишта чІоагІденнад болат» яхача романах режиссера Н. Мащенкос кинофильм доаккхача керттера роль ловзае хьийхав Конкин Владимир. Ишта хилар актерах романа турпал Корчагин Павел. Ишта вейзар кинозрителашта эггара хьалха Конкин — Корчагин.

ХІаьа В. Конкин цхьаи ханна керда доаккхача шиня фильме дакъа лоацаш ва: «Багратион» яхача исторически эпопеен, «Вийсанна тІехьа ди доагІаргда» яхача шин серех латтача телефильмен.

СУРТА ТІА: Конкин Владимир.

В. ЕЛИЗАРОВА сурт.

Дешаш ба лектораш

Аьхкий салаІачул тІехьагІа «Знание» Нохч-ГІалгІай обществе дІайолаенай дунеи халкъашта юкъерча гІулакхашта болча къонача лекторий школа занятеш. 30 гаргга бола лектораш ба укхаза Іомалуш. Октябреи ноябреи къонача лектораша дийцад СССР арахьарча политика исторех. Школе из курс хьехаш ва КПСС обкома лектор В. В. Банкин. Цо дийцар ладувгІараша советско-китайски а, советско-американски а гІулакхех, ишта къоастадаьд Европерча капиталистически паччахьалкхенашцара гІулакхаш мишта дегІух а. Цу хьакъехьа чакхъьккхай «Ленински принципаши СССР арахьарча политика керттера лостамаши» яхача темах семинар а.

Лекционни пропаганда педагогически а социальни а лардашта хетаь яр заните Л. Н. Толстой цІерагІча Нохч-ГІалгІай Паччахьалкхен университета педагогикаи психологеи факультета заведующе В. А. Кан-Калика йийша лекци. Лекцена кийчо яра а цу гІулакха технически кхоачамех пайда эцара а хьакъехьа ладувгІарашта хьехам луш къамаьлаш дир дунен халкъий гІулакхий лектора В. А. Никольскен технически кхоачамий кабинета заведующе В. Н. Евдокимовен.

Къонача лекторий школа аргІанара занятеш хургья декабрь бетта юххье КПСС Нохч-ГІалгІай обкома политически дешара ЦІагІа.

С. САВЕНКО.

Революце дог ураоттадаь

Бадуев СаІид ваь 80 шу дузаш

Хьалха шиі йоазув-дешар да хиннача халкъа Бадуев СаІид санна вола художник-реалист хьахиннав Сийлахь-боккха Октябрь бахьан долаш. Цун цІи кепайоазон тІа араяларца хиийца доладелар нохчий советски литературан вахара истории. Хьахила доладеннача ханна литературе венача С. Бадуева цунна юкъейлахьай керден лоархІамен темаш, хІаьта литературни жанрай кхьаьаш хьаьдизар къонача яздархочун дІайхача а кердича а гойта аьннача дешаша. Сахха белгалаьлар из хьалхара гІа бахьа волавелча деиз, керда тайпа саг — социализм хьалъергьяр, малагІча идейно-художественни приемашца кхеверга ховш вола визза художник хиларах тарра.

С. Бадуева берали къонали къьнарча Россеи цун йистойн общественно-политически вахаре лоархІаме исторически событеш йолаеннача ханна нийсъеннай. Хургвола яздархо кхувшвоагІар Грозне — Къулбаседа Кавказерча революционни болама йоккхача центре, — тІаккха, кхеталеш ма дарра, цо зайнад эрсий болхлой вахар, цар митингаш, дикагІдола вахар бахьан долаш лоаттабу къовсам, кхетамий цар интернационалистски уйлаш. Революце хьабора доглайра шиі турпалаш. Революционни Нохч-ГІалгІайчен исторе бокъонца ишта болча нахах вар Шерипов Асланбек. ХІаьта С. Бадуевна хьохам а хиина дІаэттавар из, революционеро лархІа а боагІаш шоай къам лекхараш лоархІаш хиннача шейхашщеқ моллашцен леттача къовсаме. С. Бадуева художественни творчества корта а хиина дІаэттар контрреволюце бокъонца йола уйлаш хьагучайоахаш хиина Шерипов Асланбека статьяй, къамаьлий, кхайкаралий чулоацам.

Шиі творчески никъ дІаболабаьча юххье атта доцца декхар оттадьд цо шийна хьалхашка: нарарча заман дешаш художественни наькъаца къестаде, лоаман сага мировоззрени, тІа-тІа лакхлуш бола цун политически кхетам дІагойта волавалале хьалхагІа дІахьача ханара сага вахара уклада бокъонца аьлла ела.

Яздархочун творчески метода белгадагІа йола оагІув а хиина дІаэттад зІамигача эпизоде цхьарча юкъага йоккха яц аьнна хеталуча конфликтага гІолла халкъа бытен оамалийи, цун мировоззрене, нравственни этически кхетама дукххача хьуласнна йоахкача оагІоех дош ала хар. Цун произведене тІарча хІара турпало хьахьонх лоархІаме общественни социальни идеяш. Цунах бІарга ца го йиш яц эрсий классически литература влияни.

Яздархочун творчестве сюжет оттаеча лардех цаІ я вахар дика довлаиза волча зІамигача сага Іадата морально-этически нормашцара, из хьалоаттадерашцара яра драматически конфликт. Цун моллагІча дувцара ларде уллача духьал цу тайпарча конфликто йиш хулийт вайга турпала психологически дуне кІоаргагІа довза, из сакхетам чу воалавеш е хІалакеш йола чІоагІа садуаш цо ю уйлаш хьагойта.

Лоаман наьха сакхетама чухьа хулаш йола процессаш бІаргаго хар гуш да С. Бадуева 20-ча шерашка язъяьча ерригача прозаически произведеней турпалий оамалашнара, уйлашкара.

Дин гІулакхаща дорха къувсарца, дица цхьана а тайпара машар ца хиларца белгалдоалаш да цІи цаІ йолаш дола цун «Іадатал» яха ши книжка. Дувцарий из цикл юкъара цхьа тема а ьи вІашагІтехай; цар тІа цо хьаувттаду хатарий сурташ. Хьагойт даькъаза наьха кхелаш, цар кхоачаш ца хулаш диса сатийсараш дагадаьхкараш. ХІаьта цу деррігача зуламашта бехке дараш Іадаташи шариІати да.

Яздархо дувцарий йоккхийча эпически формашка валар хьалхагІе а деиз цо Іоадаьча идейно-эстетически земанца дувзадена да. С. Бадуева кхолламе повесть дегІаахара процесс боарам боацаш сиха яхай: 20-гІа шераш чакхдоалача — 30-гІа шераш доладуча юкъе йокхта лхинъ произведени язъяй яздархочо шин замана чухьа ваьхача лоамарочун оамалашкен уйлашен-хида дика хувцамаш гойташ.

«Бешто» яхача повеста тІа чакхдоалийт яздархочо революци ялале хьалхагІа хиина общественни отношенеш шиі творчестве хьайоьайтилга. Цу произведене тІа керда материал юкъейоалайра наькъаца къаман юкъ моттиг бокъонца, ше ма яра лашха гІерт из.

«Бешто» тІа эггара чІоагІа уйла тІаяхийтай яздархочо лоаман кхалсага дагадоахараш, дезалера цун моттиг хьахьонхара.

«ПаьтІамат» яхача романа тІа яздархочо хьахьекхад революци ялалехьарча хана «ЦІера лоам» яхача повеста тІарча молла «бакъдар» санна а доацаш, овлангара деш цул эргашагІа дола цхьана кха вахара бакъдар а хиннилга. Цу бакъдолчо хьалоаттадаьд лохерча социальни кизий хьинар, шоаш болабераша анра къовсам лоаттабара цар деташ ураувттадаьд, цар сакхетама интернационализаци яьй. Из бакъдар дахьидд къахьегача лоамарой хьайкъалашта хьалхе хаттача, духьала эттача, къовсам лоаттабеш йолча Россе демократически революционнии идеяша хадийна еш хиннача влиянех.

«ПаьтІамат» яхача романах тІехьагІа С. Бадуева кхоллама темагина цІаьхха хувцалу. Кердадараш чуладара, кердача сага кер чурча уйлай анализ яра тІабераьзабу яздархочо шиі теркам. Художественни говзалца вахар дІахо кІоаргагІа довзар социализм хьалъе йолаяларца, литературан искусствай даькъе парте чакхъьахача хьакъалеча политикаца дувзаденна да.

Сага «гІаьмеаттна воалавара», керда психологи, социалистически строя шийна тІадилла гІулакх сакхетамца леладара уйла цунна чуйосаяра проблема къаьстта яра ек «Сомальнива ячейка» яхача повеста тІа. Нохчий юрташка комсомольски ячейкаш вІашагІйийхача, продразверстке цар дакъа лаьцача чоалханеча ханара сурт а оттадеш, социально-нравственни проблема оттаю яздархочо.

Масеххи поэтически сборникий автор ва С. Бадуев. Цар тІа керттера моттиг дІалоац кхахьегама, кердача сага, социалистически вахара темаш революце темаца юкъувалуш йолча стихаща. Цар тІа авторо заман, цун леламаш йола уйлаш, юртарча къахьегамхой общественни сакхетама проблемаш гІеттаю («ПаргІата гота», «ХьалгІоатта! Кийчле! Деган ураоттадел», «Колхоз»), классови моастагІчох («Кулак»), къахьегамхой кхелашта болча революце лоархІамах («Ши малх») дувц. С. Бадуевна дукхагІа хьашт хинна публицистически героически лирика я. Цо хьауттаю революционни героика, къаьгга хьахьонх къаьст-къаьстача турпалий гІулакхаш, керда зеденнараш юкъе а кхухьаш уттаду сурт-сибат. «Партизанаши» яхача поэмаца, масала, поэта дикка йІаьхий яьй нохчий поэма жанра таронаш, лаьттаи тІа вахача сага дешкарий, лерхІарий, цун вахара маІана уйла яра традицеш цунна юкъеяхьара.

С. Бадуева шерагІа кхетадаьд шиі халкъа социалистически культура дегІайоалайра дешаш. Кхычарчул хьалхагІа кхетадаьд цо шиі къаман мотт Іалмал ларда тІа дегІабоалабанза, къаман театр сизагІа хьаделанза дарг ца хилар, иштехьаб керда вахар хьалдеш боахкаша къахьегамхоша идейно-эстетически кхетам балара дакъера цун лоархІам. Цу дакъера шиі уйлаши дагардараши хьаьекхад С. Бадуева дог тохаденна волаш язъяьча «Сомадовла! Ха — дІайода» (1929 ш.) яхача статья тІа. Цо ше цу гІулакха дакраш Іалаьмате дукха хІамаш да. Итт совгІача шера С. Бадуева, Іалаьмате дукхача очерк, дувцарел, повестел, романал, стихаели поэмели, публицистически статьяйл совгІа 15 гаргга пьеса а язъяьй, хІаьта царех дукхха яраш аьттоца гойтай театра сцена тІа.

Советски яздархой Союза ЦхьоалагІча съезде балхаца дакъа лацар берригача нохчийн гІалгІайн яздархой дІахора гІулакхаш белгалдаьцар низ бола фактор а хиина дІаэттар. Цо новкъостал дир Советий мехкарча къона йоазош дола деррига литератураш дегІадоаладара, хІаьта царна чурча яздархошта — социалистически реализмах кхера. ХІаьта цу гІулакха хила ма боагІара ба С. Бадуева кхоллама никъ. Шийх яздархо хулача юкъагІа цо ког-гІортолга яьй, эггара хьалха, бІаьшеренаш хьалхагІа деиз гуманизмаш маха юкъерча доттагІалеи идеяш кхайкаеш хьанхача къаман йІаьхийча фольклорах. Цхьабакъда, цу художника дІахора таронаш бокъонца ма ярра хьеелласлар эрсий литературагара из Іомалуш, эрсий художественни культура цІи хезача мастерашца творчески доттагІал долаш хиина хилар бахьан доаш. Цун доттагІал хиннад А. Серафимовичаца, М. Голодница, Э. Багрицкеца, Н. Асановца, В. Луговенеца. Цун вІашагІкхетар хиннад А. М. Горьнеца, А. Фадеевца. Шиі къам шийна чІоагІа дукхадезаши ше сиі деши хиннача эрсий литературала тІадерзаде гІийртав С. Бадуев. 1932 шера нохчий меттала даьккхад цо М. Горьке «Лаьчах дола илли».

Дийна волча хана а вар из нохчий советски литературана лард еллар. Вай денош ткара яздархой Іомалу цунгара, хІана аьлча, нагахь мара ца нийслуча тайпара цхьатарра екаш я С. Бадуева произведенеш вай ханарча книжкаш дешарий гІулакхаща, дагардараща, уйлаща.

**Х. ТУРКАЕВ,
СССР яздархой Союза член, НГІАССР Іилма заслуженни деятель.**

**Редактора заместитель
М. М. ХАМХОЕВ.**

ТЕЛЕВИДЕНИ

27 НОЯБРЬ

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.35 — «Буратино выставка».
9.05 — «Виктор Пушкарев. Белла». Телевизионни документальни фильм.
9.35 — «Иоланта» яха П. И. Чайковске опера.
11.30 — «Кердадараш».
14.30 — «Кердадараш».
14.50 — «Дезтиъалагіча шерашкара коммунисташ». Телевизионни документальни фильмаш. «Дешаца а гІулакхаца а», «Хамашева аьтта».
15.50 — «Аьтта в, сигала в ферда тІа а».
16.20 — «Кердадараш».
16.25 — «Къоначар кхелаш».
16.55 — «Арктика адмирал». Иван Дмитриевич Папанина йола телевизионни очерк.
17.35 — «ДоттагІлен городе Петрозаводскера передача.
17.50 — Гор. Хьеннаи болалой машача наьха хера вокальни группа выступлени (Финлянди).
18.00 — «[illegible] оадари».
18.30 — «ХІара сурта тІа — малх».
18.45 — «Тахан дунен тІа».
19.00 — «ГІулакхаши нахи». «Сахалински махкаьтта».
19.30 — 50 лет Октября цІерагІча культура Дворца халкъа инструментий оркестра концерт. Кемеровера передача.
20.00 — «Документальни экран».
21.00 — «Ха».
21.35 — «Кеовла юххерча хьунашка» яхача кхаь серех долча телевизионни художественни фильма премьера. 1-гІа сери.
22.40 — «Тахан дунен тІа».

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйренара гимнастика.
8.15 — «Академик С. Л. Соболев. Сибирски оагІонаш». Телевизионни документальни фильм.
8.35, 9.35 — Музыка. 3-гІа класс. СССР халкъий музыка. 1-гІа передача.
9.05, 12.30 — Французски мотт. Хьежа 2-гІа шу.
10.05 — ПТУ дешарашта. Эстетически кхетам балар. Сага хІаманаш.
10.35, 11.40 — География. 6-гІа класс.
11.05 — «Вай [illegible]».
12.10 — Ботаника. «Оала тІа мишта бола».
13.00 — «Возрождение канара искусство». 3-гІа передача.
13.40 — «Захан хай-тоа хьона?».
14.10 — В. Маяковский. Граждански лирика.
15.25 — «Кердадараш».
17.05 — «Мог[illegible]» (гІалгІай меттала).
17.35 — Киножурнал.
17.45 — «Дунен халкъашта юкъера обзорени» (гІалгІай меттала).
18.00 — Фильм-реклама.
18.05 — «Нохч-ГІалгІайчен дий».
18.25 — «Коммунист коммитие».
18.45 — Хоккейх йола СССР чемпионат. «Крылья Советов» — «Динамо» (Москва). 2-гІаи 3-гІаи периодаш. Перерыв йолча хана (19.23) — «Вийса дакъьала хийла шуч, бераш!»
20.15 — «...Лахайтта шу даьннен боккагІен».
21.00 — «Ха».
21.35 — «Машар хийба хьа цІенна». «Олимпийски» спорта Дворецера концерт.
22.40 — «Агат». Уральски самоцветех дола телевизионни документальни фильм.
22.55 — «Кердадараш».

28 НОЯБРЬ

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.35 — «Къоначар кхелаш».
9.05 — «Кеовла юххерча хьунашка». Художественни фильм, 1-гІа сери.
10.10 — «Путешественникий науф».
11.40 — УССР Гостелерадио эстрадно-симфонически концерт.
11.40 — «Кердадараш».
14.30 — «Кердадараш».
14.50 — Фашистски оккупантех Албани мукъаьнъяхна 40 шу дизарга. Киноочерк.
15.15 — «Фридрих Энгельс». Вахара оагІонаш.
16.00 — «Кердадараш».
16.05 — «...Лахайтта шу даьннен боккагІен».
16.30 — «Сионизм истори сурда хьалкашка». Документальни фильм.
18.00 — «Вай бети».
18.30 — «Сантьердоме метта».
18.45 — «Тахан дунен тІа».
19.00 — Шахматех йола дунен чемпионат. Информационни выпуск.
19.05 — Футбол. УЕФА кубок. Финала 1/8. «Спартак» (Москва) — «Кельн» (ФРГ).
20.25 — «Могаш хила безам бале».
21.00 — «Ха».
21.35 — «Кеовла юххерча хьунашка» яха художественни фильм, 2-гІа сери.
22.40 — Футбол. УЕФА кубок. Финала 1/8. «Видзев» (Польша) — «Динамо» (Минск). 2-гІа тайм. Польшера передача.
23.25 — Шахматех йола дунен чемпионат. Информационни выпуск.
23.40 — «Тахан дунен тІа».

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйренара гимнастика.
8.15 — «Са лоамий кхалсаг». Телевизионни документальни фильм.
8.35 — Николай Асеева поэзи.
9.15, 13.55 — Немций мотт. Хьежа 2-гІа шу.
9.45 — «ХІ-ча [illegible] Кавказ[illegible] дер». Іилма-документальни фильм.
10.05 — «Природоведение» передача почта.
10.35, 11.40 — Истори. 9-гІа класс.
11.05 — «Шахматни школа».
12.10 — Юкъера биологи. 9-гІа класс.
12.40 — Н. А. Некрасова лирика. 9-гІа класс.
13.10 — «Ха а ха, Іома а ло».
13.40 — Іилма-документальни фильм.
14.25 — «Драматургии театри. Б. Россеи цун турпалаш».
15.25 — «Кердадараш».
17.00 — Поэт А. Сулейманов. Телеочерк (нохчий меттала).
17.15 — Киножурнал.
17.25 — «Агропромслужба йолаш».
17.40 — Фильм.
17.45 — КПСС ЦК октябрьски (1984 ш.) Пленума решенеш — вахаре! «Аргуновски» коллективо (нохчий меттала).
18.15 — «Нохч-ГІалгІайчен дий».
18.35 — «Депутатски гІулакхаш».
19.00 — Коммунистаща тІа кийсбеш. Социалистически Къахьегама турпалца Ш. Гайтамировца нагахьа вІашагІкхетар (нохчий меттала).
19.30 — «Хий тахача гонтаре хьалур ламхде» (нохчий меттала).
20.00 — «Вийса дакъьала хийла шуч, бераш!»
20.20 — «Кагирхой салаІараш дола деш». Передаче дакъа лоацаш ва КПСС Калужски обкома хьалхара секретарь Г. Н. Ульянов. Ведущи — политически обозреватель В. Бекетов.
20.50 — «Халкъа музыка».
21.00 — «Ха».
21.35 — ССР Союза Паччахьалкхен академически Большой театрера СССР-е хиннача болгарски музыка Деней тІеххьара концерт. Перерыв йолча хана — «Кердадараш».

РАДИО

27 НОЯБРЬ

6.40 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
6.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
6.50 — Керда хоамаш (гІалгІай меттала).
6.55 — Хоамаш. Хаттам (эрсий меттала).
8.15 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор.
8.23 — «Сердало» газета обзор.
8.30 — Передачий программа (эрсий меттала).
8.33 — Передачий программа (гІалгІай меттала).
8.36 — Нохч-ГІалгІай музыка концерт (гІалгІай меттала).
9.15 — «Нанехьара [illegible]» (нохчий меттала).
9.30 — «Къона замане» (гІалгІай меттала).
16.00 — Передачий программа. Хаттам (эрсий меттала).
16.01 — «Вахарца тарлуш доацар — тІаьхье оеш». Ладувгачун А. Ведаиева беседа (гІалгІай меттала).
16.16 — «Производство хьал хьаттарашта». Концерт (нохчий меттала).
18.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гІалгІай меттала).
18.30 — «Хий дилавеча гонтара тІара хьацар ласмадеш».

28 НОЯБРЬ

6.40 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
6.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
6.50 — Керда хоамаш (гІалгІай меттала).
6.53 — Хоамаш. Хаттам (эрсий меттала).
8.15 — «Грозненский рабочий» газета обзор.
8.23 — «Ленинан некъ» газета обзор.
8.30 — Передачий программа (эрсий меттала).
8.33 — Передачий программа (нохчий меттала).
8.36 — «Музыка йоазур» яхача цикла передача (нохчий меттала).
11.15 — «Сий а хоаттам а къахьегарга хьоша». Корреспонденци (гІалгІай меттала).
11.30 — Концерт (гІалгІай меттала).
13.19 — «Вартта[illegible]» (гІалгІай меттала).
13.35 — «Ден темагІа» (эрсий меттала).
16.00 — Передачий программа. Хаттам (эрсий меттала).
16.01 — «Дунен халкъашта юкъера хьал» (нохчий меттала).

Хаоттам

Тахан республике гІоллек Грознеи морхаш а йолаш, йоачаи а йоацаш, къулбседа-малхбузехьара секунде 6 — 10 метр чІоагІа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 2—7, Грозне 4 — 6 градус йовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана хувцалуш морхаш а йолаш, йоачаи а йолаш, тайп-тайпарча оагІонашкахьара секунде 3 — 7 метр чІоагІа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана —4 +1, дийнахьа +4 +9 градус йолаш хилеи тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

«Сердало» газета редакце коллективо кодам бу редакце болхлочунга Р. А. Аушевга цун да **АУШЕВ** Хьадиса Іазит кхалхарах.

ЭЦАРХОЙ ТЕРКАМГА!

«Промтовары» яхача розничи торгови объединене тиканашка «Росгалантерея» яхача базаща цхьана 27—29 ноябре **корашка доададу цхьалаш дохкаш йола выставкаш** хургья. Цу выставкашка даькхаза эца корадоагІаргда шоана леза тайпа корашка доададу цхьарлаш.

Тукай адресаш:

«Сюрприз» яхача № 23 йолчун — Орджоникидзе цІерагІа проспект, 99.

«Галантерея» яхача № 35 йолчун — Ленина цІерагІа проспект, 106.

«Юбилейный» яхача № 79 йолчун — Тухачевске цІерагІа улица, 1.

«Промтовары» яха объединени.

ХЬАМСАРА НОВКЪОСТИЙ!

ДІАХОХЬОШ ДА 1985 ШЕРА

«СЕРДАЛО»

ГАЗЕТА ЯЗЛУГА

Газет язду «Союзпечата» ерригача отделенешкеи агентствашкеи, предприятешкарча, учрежденешкарча, организацешкарча общественни уполномоченнеша.

Газет яздара мах:—4 соми 8 кепиги, ах шера—2 соми 4 кепиги.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозний, Маяковски, уа. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместитела — 2-85-07; бехктохкама секретара — 2-84-88; отделаш: партийни вахара — 2-64-04; промышленностех транспортех — 2-65-01; юрта боахама — 2-47-84; культура — 2-64-75; кисьмий — 2-65-64; корректорера — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора—2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-88; отделов: партийной жизни — 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-65-01; сельского хозяйства — 2-47-84; культуры — 2-64-75; писем — 2-65-64; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинарен. ерен, шоаттен деношка